

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

"Det vore dumdrigtigt att hitta på ett nytt inlärningssätt för att ersätta det barnet redan har – Leken"

En enkätundersökning om pedagogers syn på lek i förskola och skola.

Annika Hansson & Josefine Hellke

LAU350

Handledare: Bibbi Ljungvall

Examinator: Pia Williams

Rapportnummer: VT06-2611-02

Abstract

Titel: "Det vore dumdrigt att hitta på ett nytt inlärningsätt för att ersätta det barnet redan har - Leken." En enkätundersökning om pedagogers syn på lek i förskola och skola.

Författare: Annika Hansson & Josefine Hellke

Typ av arbete: Examensarbete (10 p)

Handledare: Bibbi Ljungvall, Examinator: Pia Williams

Program: Lärarprogrammet, Göteborgs Universitet

Datum: juni 2006 (Rapportnummer: VT06-2611-02)

Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur pedagoger uttrycker sin syn på lek och om vi kan urskilja några skillnader i pedagogernas svar mellan förskola och skola.

Frågeställningar

Vad innebär lek för pedagogerna i vår undersökningsgrupp?

Anser pedagogerna att barn lär genom lek och i så fall hur använder de sig utav leken i sin verksamhet?

Är pedagogerna tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek och hur stödjer de sitt arbete gentemot läroplanen?

Anser pedagogerna att det finns någon skillnad på lekens plats och betydelse mellan förskola och skola, och i så fall vilka skillnader?

Metod

Vi har valt en kvantitativ metod i form av enkäter. Vi har vänt oss till pedagoger i förskolan och skolans tidigare år. Vi har delat ut drygt 100 enkäter till fyra skolor och sex förskolor i tre olika kommuner i Västsverige.

Resultat

Utifrån vårt resultat kan vi se att pedagogerna i vår undersökning har en positiv syn på lek i både förskolan och skolan. Samtliga pedagoger i både förskola och skola anser att barn lär genom lek och de beskriver hur de arbetar med lek i sina respektive verksamheter. Alla pedagoger i förskolan och skolan integrerar leken i sin verksamhet. En skillnad vi kan se i resultaten är att förskolans pedagoger är tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek. Skolans pedagoger däremot uttrycker överlag ett missnöje, där orsakerna är flera. Alla pedagoger är medvetna om läroplanerna och stödjer sitt arbete gentemot den. Övervägande delen av pedagoger i både förskolan och skolan anser att leken har större plats och betydelse i förskolan än i skolan. Med undantag från några få pedagoger som anser att leken har större plats i förskolan *men* är lika betydelsefull i skolan.

De didaktiska konsekvenserna av vårt arbete är att få en djupare förståelse för lek och lärande och kunna förmedla denna kunskap till våra blivande kollegor. Vår förhoppning är att förskola och skola ska komma varandra närmare genom att ha ett liknande synsätt på lek och lärande. Enligt oss skulle denna gemensamma grundsyn kunna hjälpa pedagogerna i förskola och skola att närma sig varandra i sin pedagogiska verksamhet.

Nyckelord: Lek, lärande, förskola, skola, pedagog.

Förord

Vi vill börja med att tacka oss själva för gott samarbete. Tio veckor kan tyckas vara en lång tid, men det har gått otroligt fort. Trots dåliga dagar med trög tankeverksamhet, mödosamt ordval och strävan efter att finna den bästa meningen utan syftningsfel eller tolkningsmöjligheter så har vi haft en otroligt bra tid tillsammans. Vi kommer att sakna tiden här.

I vårt arbete tog vi ansvar för olika delar av litteraturen, detta för att arbeta effektivare. Bearbetning av vårt undersökningsmaterial skedde först enskilt och därefter i nära samarbete. Större delar av vårt arbete har därefter formulerats gemensamt och skett i nära samarbete.

Vi vill tacka alla de pedagoger som har ställt upp och svarat på vår enkät. Utan er hade vi inte kunnat få det material till vårt examensarbete som har varit vår viktigaste och grundligaste primärkälla. Vi vill också passa på att tacka vår handledare Bibbi Ljungvall för god konsultation. Vid en kritisk period i vårt arbete fick vi behövliga råd och positiv uppmuntran av Ann Zetterqvist, detta gjorde att vi kom över vår kaströskel och kunde fortsätta vårt arbete. Under arbetets gång har vi sittandes i Pedagogens korridor blivit uppmärksammade av bl. Staffan Stukát, som visat intresse för hur det gått för oss i vårt arbete. För honom kanske det inte ses som mycket råd, men för oss har det varit mycket positivt. Vi vill även nämna Hjärdis Johansson som tog sig tid att sitta ner med oss kring vårt arbete och diskutera några frågor vi hade för stunden.

Tack alla vänliga människor.

Josefine och Annika.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	2
Innehållsförteckning	3
1. Inledning	5
1.1 Vår kunskapssyn	6
1.2 Yrkesrelevans	6
2. Syfte	7
2.1 Frågeställningar	7
3. Litteraturgenomgång	8
3.1 Vad är lek?	8
3.2 Historisk syn på lek	8
3.3 Lekteorier	9
3.3.1 Kognitiv lekteori	9
3.3.2 Sociokulturellt perspektiv	9
3.3.3 Psykoanalytisk teori	10
3.3.4 Lekforskare idag	10
3.4 Utveckling av lek	11
3.5 Lek och lärande - lärande och lek	12
3.6 Lek i förskolan och skolan	13
3.7 Två traditioner - två olika institutioner	13
3.8 Gemensam grundsyn	14
3.9 Styrdokument	15
3.10 Pedagogens roll	16
4. Metod	19
4.1 Val av metod	19
4.2 Enkätens utformning	19
4.3 Urval av undersökningsgrupp	19
4.4 Genomförande	19
4.5 Bortfall	20
4.6 Bearbetning av material	20
4.7 Reliabilitet	21
4.8 Validitet	21
4.9 Generaliserbarhet	21
4.10 Etiskt ställningstagande	21
5. Resultat	22
5.1 Resultat av undersökning	22
5.1.1 Vad innebär lek för pedagogerna i vår undersökningsgrupp?	22
5.1.2 Anser pedagogerna att barn lär genom lek och i så fall hur de använder sig utav leken i sin verksamhet?	23
5.1.3 Är pedagogerna tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek och hur stödjer de sitt arbete gentemot läroplanen?	25
5.1.4 Anser pedagogerna att det finns någon skillnad på lekens plats och betydelse mellan förskola och skola, och i så fall vilka?	26
5.2 Sammanfattning av resultatet	27
6. Diskussion	28
6.1 Metoddiskussion	28
6.2 Resultatdiskussion	29
6.2.1 Pedagogers syn på lek	29

6.2.2 Lek och lärande	30
6.2.3 Sociokulturellt perspektiv	31
6.2.4 Lek och drama	31
6.2.5 Läroplanerna.....	33
6.2.6 Två olika institutioner	33
6.2.7 Pedagogisk verksamhet – ständigt i utveckling	34
6.2.8 Vision	35
6.3 Sammanfattande diskussion	36
7. Fortsatt forskning	37
8. Referenser	38
8.1 Tidskriftsartiklar.....	39
9. Bilaga - Enkät till pedagoger	40

1. Inledning

Barn erövrar omvärlden genom leken. När barn utforskar och försöker förstå sig själva och sin omvärld sker det oftast genom lek. Det går därför knappast att skilja lek från lärande. I leken utforskar barn sin omvärld, bearbetar intryck och erfarenheter och kommunicerar med andra. I leken upptäcker barn också sina förmågor och intressen. Genom leken utvecklas barn socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt. Lek och lekfullhet bör därmed ses som en betydelsefull dimension i allt lärande.

(Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999, s.83)

Leken är en unik arena för lärande som kan ligga till grund för senare lärande. Leken är för barnet ett centralt område där det lär känna sig självt, sin omvärld, där det utvecklar språk och begrepp samt får erfarenheter och upplevelser (Lillemyr, 2002).

I vår utbildning har vi läst inriktningen Barn och ungas uppväxtvillkor, lärande och utveckling (40 p). Inriktningens övergripande fokus har legat på de yngre barnen (1-12 år) i barns lek, barns rättigheter och barns vardag samt hur förskolan och styrdokument sett ut ur ett historiskt perspektiv. Vår andra inriktning har varit Skapande verksamhet för tidigare åldrar (40p). Inriktningen utgår från flera konstarter som musik, dans, drama, slöjd, rytmik och bild. Fokus har legat på den skapande och estetiska läroprocessen som leder till olika uttryck och gestaltungsformer. Se helheten, arbeta ämnesövergripande och arbeta tematiskt på ett lekfullt sätt har vi fått erfara i denna kurs. Med dessa utbildningar i bagaget samt erfarenhet från vår vfu¹ har vi förstått vidden av lekens betydelse i barns lärande. Då i framförallt vår sista inriktning, där vi fått många metoder om hur man kan tillämpa ämnen, teman och skapande verksamheter på ett lekfullt sätt där helheten är central. Vi har en positiv syn på lek, och vi har kunskapen om hur man kan använda leken i lärandesammanhang.

Redan under 1700-talet talade Rousseau om att för barnet är leken det naturliga sättet att inhämta lärdomar på. Han menade att det vore dumdrigt att hitta på ett nytt inlärningsätt för att ersätta det barnet redan har – leken (Hägglund, 1989). I och med att leken redan har en så betydelsefull och stor roll i barns liv, anser vi att det bara är att anamma och nyttja den. I vårt arbete förespråkar vi en medveten och aktiv pedagog. Vi har därför valt att använda oss utav Rousseaus tankar i vår titel, då vi anser att vårt arbete speglar hans ord.

En utmaning för pedagogen är hur den kan utnyttja lekens kriterier i andra lärande sammanhang för att hjälpa barn erövra sin omvärld (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). Det är lika viktigt att pedagogen ibland deltar, styr och formar i barnens lekar som att de ibland låter barnen leka ifred då de leker bra och koncentrerat. Då behöver den vuxne bara finnas till som trygghet och skydd (Olofsson, 1987). Den medvetne och aktive pedagogen som har leken som en tillgång i lärandesammanhang är vår ståndpunkt i vårt arbete. Vi vuxna kan bejaka leken, stimulera den och låta den få utvecklas för barns allsidiga utveckling. Hos varje barn finns denna enorma möjlighet – lekförmågan (Olofsson, 1987).

”Verksamheten skall främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt ta till vara och stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter” (Utbildningsdepartementet, 1998, s.12).

”Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet” (Utbildningsdepartementet, 1994, s.7).

¹ Verksamhetsförlagd utbildning.

I och med våra tidigare erfarenheter och kunskaper har vi tagit ett ställningstagande; leken är av stor betydelse i barns liv, och är en viktig del i barns lärande. Med den bakgrunden har vi i vårt arbete riktat vår nyfikenhet mot hur pedagoger ute i verksamheten använder sig utav leken. Vilken plats och betydelse har leken i förskolan och skolan? Med plats menar vi bl.a. tid, utrymme och rumslig miljö och med betydelse menar vi hur stor vikt pedagogerna ger leken i sin pedagogiska verksamhet. Vi är intresserade av vilken inställning pedagoger har till leken både i yttrande och i handlande. Med detta undrar vi vad pedagoger har för syn på lek.

Trots att vi har samma inriktningar i ryggen har vi varit inriktade mot olika åldersgrupper, en av oss mot förskolan och den andre mot skolans tidigare år. Med detta vill vi visa att oavsett verksamhetsområde kan man ha samma synsätt på metoder och lärande. Detta ger oss ytterligare en intressant fråga; att undersöka om det finns någon skillnad i svaren mellan pedagogerna i förskolan och skolan kring deras syn till lek och lärande?

Vi önskar i vårt arbete att få undersöka djupare och ta del av vad pedagoger i förskola och skola har för syn på lek, och om det finns någon skillnad på svaren från förskolan och skolan kring deras syn på lärande och lek.

I vårt examensarbete har vi valt att begränsat oss till att studera förskolan och skolan upp till år två. Vi har valt att använda benämningen pedagoger för både förskolan och skolans lärare i vårt arbete.

1.1 Vår kunskapssyn

Vår syn på lärande delar vi med det sociokulturella perspektivet. Några centrala begrepp inom denna teori enligt Dysthe² (2003) är att:

- lärande har med relationer att göra,
- lärande sker genom deltagande och genom deltagarnas samspel,
- språk och kommunikation är grundläggande element i läroprocesserna,
- balansen mellan det individuella och det sociala är en avgörande aspekt på varje läromiljö,
- lärande är mycket mer än det som sker i elevens huvud och har att göra med omgivningen i vid mening.

1.2 Yrkesrelevans

Lek som pedagogiskt arbetssätt är en metod som vi vill arbeta med i förskola och skola. Vi hoppas med vårt arbete kunna ge oss ytterligare en fördjupning i ämnet lek och lärande, och få en inblick i pedagogers syn på lek och lärande. Samt med en vidare förhoppning få dela med oss av våra kunskaper och erfarenheter till blivande kolleger inom våra kommande verksamheter. Vi vill påvisa hur betydelsefull leken är i barns utvecklings- och lärandeprocess. Vi anser att förskolan och skolan kan lära av varandras verksamheter. En strävan vi vill förmedla till verksamma pedagoger är ett samarbete mellan institutionerna där leken är central. Vi vill se en gemensam plattform, där förskolan och skola kan mötas och där pedagoger har liknande synsätt på barn och lekens betydelse.

² Professor vid programmet om lärande och programmet för pedagogik vid Universitetet i Bergen.

2. Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur pedagoger uttrycker sin syn på lek och om vi kan urskilja några skillnader i pedagogernas svar mellan förskolan och skolan.

2.1 Frågeställningar

- Vad innebär lek för pedagogerna i vår undersökningsgrupp?
- Anser pedagogerna att barn lär genom lek och i så fall hur använder de sig utav leken i sin verksamhet?
- Är pedagogerna tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek och hur stödjer de sitt arbete gentemot läroplanen?
- Anser pedagogerna att det finns någon skillnad på lekens plats och betydelse mellan förskola och skola, och i så fall vilka skillnader?

3. Litteraturgenomgång

3.1 Vad är lek?

Olika forskare har under åren försökt finna kriterier på vad lek är men än så länge har ingen lyckats fullt ut (Olofsson, 1987). Det finns alltid invändningar att göra och forskarna har svårt att enas om en definition av lek. Leken är enligt Lillemyr³ (1990) ett allsidigt fenomen och därför svårt att definiera. Ett fenomen är enligt Hangaard Rasmussen⁴ (1993) något unikt med egna markanta drag. I nationalencyklopedin (1993) kan vi läsa: "Verksamhet som sker "som om", låtsasverksamhet. Lek förekommer både bland människor (särskilt barn) och ibland högre stående djur" (s.206). "Vårt svenska ord för lek och leka kommer från det fornnordiska "leikr, leika" som användes för att beteckna olika former av spel, dans och kroppsövningar" (Hägglund, 1989, s.49).

Det finns lika många definitioner av lek som det finns sätt att leka, och det finns heller ingen enskild definition som kan täcka in alla synsätt, iakttagelser, erfarenheter och förväntningar som någon av oss skulle kunna sätta i samband med ordet. Det låter sig lätt sägas, men för många människor är det ytterst svårt att till fullo inse att det är så svårdefinierbart och komplicerat (Moyles, 1995, s.78).

Vuxna använder ordet lek i många olika skilda företeelser, ibland blir lek enligt vuxna allt barn gör som inte är att direkt arbete. Då barn själva får beskriva sin lek får vi delvis andra svar och kategorier (Löfdahl, 2004; Olofsson, 1987). Pramling Samuelsson⁵ och Asplund Carlsson⁶ (2003) menar att lek av tradition brukar karakteriseras av att den är lustfylld, fri, spontan, symbolisk, engagerande, social och att medel dominerar över mål.

3.2 Historisk syn på lek

Hägglund⁷ (1989) talar om den historiska synen på lek. Redan för 2300 år sedan i det antika Grekland uppmärksammades leken och dess betydelse av filosofen Platon (427-347 f Kr). I dialogerna "Staten och Lagarna" beskriver Platon sitt idealsamhälle där han menar att leken måste vara grundläggande i all utbildning. Det man lär under plåga och tvång lär man sig inte alls lika bra som det man lär sig under lustfyllda och lekfulla former.

Även Aristoteles (384-322 f Kr) betonar lekens och lustens betydelse för all undervisning. Från den sena antiken blir det ett enormt glapp fram till andra hälften av 1700-talet för att hitta tankar och teorier kring leken. Detta p.g.a. att man under denna tid inte såg barnet som något annat än en liten vuxen och inte lade någon vikt vid leken. Lek var inget som hängde ihop med barn då hela samhället lekte i karnevaler och årstidsfester (Hägglund, 1989).

Filosofen Jan Jacques Rousseau (1717-1778) protesterade under 1700-talet mot sin tids syn på barn som små kopior av vuxna och betonade att undervisningen för barnet skulle bygga på lek

³ Rektor vid förskolläraryrket i Trondheim som i många år forskat och undervisat om lek och lekpedagogik. Även deltagit i reformarbete och skol- och förskoleforskning.

⁴ Förskollärare och författare, dansk leksaksforskare och verksam vid Högskolan i Halmstad.

⁵ Professor i pedagogik med inriktning mot de tidigare barnåren. Ledamot i Barnomsorgs- och skolkommittén som arbetade fram underlag till förskolans läroplan.

⁶ Litteraturvetare och lektor i pedagogik vid institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs Universitet.

⁷ Adjunkt vid Högskolan för lärarutbildningen i Stockholm och kulturjournalist med speciell inriktning på barnkultur. Samt dramapedagog.

då leken är det naturliga sättet att inhämta lärdomar på. "I sin pedagogiska roman "Emile" talar han om att barndomen har sitt eget sätt att se, att tänka, att känna. Det är övermod av vuxna att tro att de skall kunna hitta på inlärningssätt som kan ersätta barnens egna" (Hägglund, 1989, s.6).

Läraren Friedrich Fröbel (1782-1852) såg barnet som en planta där uppfostrarens roll främst skulle bestå i att ge barnet en omgivning där det bäst kunde utveckla de anlag som det bar inom sig. Frøbels syn på uppfostran och lekens roll har fått stor betydelse för senare tiders förskolepedagogik. "Frøbels uppfostringssystem bygger på två grundprinciper: barnets självverksamhet och lekens betydelse" (Hägglund, 1989, s.8).

Löfdahl⁸ (2004) menar att synen på lek som en förnöjsam och onyttig verksamhet som barn roat sig med har förändrats till att idag ses som en aktivitet som används för att ge legitimitet åt lärande.

3.3 Lekteorier

Forskarnas syn på leken formas av den tid de verkar i, sin människo- och samhällssyn, sina privata upplevelser, utbildning och inte minst av sina olika vetenskaper. Att leken är viktig för oss människor är alla forskare överens om (Hägglund, 1989). Lekteoriens uppkomst kommer ifrån ett försök att förklara varför och hur leken uppstår, lekens utveckling och vilket syfte den har (Olofsson, 1987).

3.3.1 Kognitiv lek teori

Jean Piaget⁹ (1896-1980) främsta intresseområde har varit hur barn lär känna sin omvärld. I Piagets forskning står den kognitiva utvecklingen och dess olika stadier i centrum. Han betraktar leken ur en funktionell eller instrumentell synvinkel. D.v.s. att leken är ett hjälpmedel för att utveckla motoriken, språket, intelligensen, fantasin, identiteten m.m. och inte som ett fenomen i sig. Tyngdpunkten flyttas från själva leken till dess eventuella effekter (Hangaard Rasmussen, 1993). Piaget menar att för att förstå de vuxnas komplicerade värld använder barn leken. Ett sätt att försöka anpassa sig är genom leken. Leken har den funktionen att den för barn kan anpassa verkligheten utan tvång eller ingrepp. Den är viktig för att kunna möta och bearbeta alla de intryck, problem, motsättningar o.s.v., som barn stöter på under sin uppväxt. Genom leken utvecklar de sin förståelse för omvärlden, och ger en god anpassning till verkligheten (Jerlang, 2003).

3.3.2 Sociokulturellt perspektiv

Lev Semenovich Vygotsky¹⁰ (1896-1934) anser att barn leker för att uppfylla önskningar och behov. Många andra västliga psykologer menade att barnet leker av lust och överskottsenergi, denna syn delade inte Vygotskij. Han menade att leken för barnet är att uppfylla deras inre motiv, och ändringar i deras motiv ändrar också deras lek. Om alla barns önskningar redan var uppfyllda skulle det inte finnas någon lek. Leken uppstår ur den sociala världen där barnet i sin lek försöker ta till sig sin omvärld. Barnet själv är inte medveten om sitt motiv till att leka, och det är detta som skiljer leken från andra aktiviteter enligt Vygotskij. Leken i sig är

⁸ Fil. Dr. i pedagogik, och forskare vid Karlstads Universitet.

⁹ Biolog och utvecklingspsykologisk teoretiker.

¹⁰ Psykolog och grundare av det kulturhistoriska perspektivet.

inte den viktigaste formen för aktivitet, men det är den ledande aktiviteten och detta till barnets utveckling. I leken har barnet ofta kommit längre i sin utveckling än vad den har i andra aktiviteter. Genom leken blir barnet medveten om sina egna handlingar och motiv, detta resulterar i att barn utvecklar vilja, målinriktning och social förståelse. Vygotskij delar in barnets utveckling i perioder, han kallar det även zoner. Barnets utveckling är mycket komplicerad, och han menar att man inte endast kan lägga vikt vid de yttre kännetecknen. Enligt Vygotskij är leken den aktivitet som ligger närmast förhållandet till barnets utveckling. Därför är leken grunden för nästa utvecklingszon (Jerlang, 2003).

3.3.3 Psykoanalytisk teori

Sigmund Freud¹¹ (1856-1939) var grundaren för den psykoanalytiska teorin. Freud anser att leken är ett sätt för barn att bearbeta svåra händelser som de har svårt att förstå, främst aggressiva och sexuella önsningar. Leken är ett sätt för barnen att kontrollera sig själva och komma tillrätta med situationer som har varit svåra för dem (Bunkholdt, 1995). I leken är allt möjligt. Där kan barn göra verkliga händelser till sina egna, och kan även upprepa händelser de tyckt varit obehagliga. Genom leken kan de ändra på händelserna så de stämmer överens med hur de själva skulle vilja ha dem. I leken är det barnet som är den aktivt handlande personen istället för det "offer" som det själva varit i den verkliga situationen. Ju mer barnet upprepar händelsen i aktiv lek desto mer begriplig och mindre otäck blir den för barnet. Freuds lekteori har fått stor betydelse inom terapin då leken ses som barns naturliga sätt att behandla och bearbeta obehagliga händelser och känslor (Hägglund, 1989).

Erik Erikson¹² (1902-1994) har utvecklat Freuds lekteori och uppfattar leken som ett redskap att "leka ut sina problem". Erikson gör en jämförelse med den vuxne som har behov av att tala ut om sina plågsamma händelser, och liknar det med barnet som är i behov utav att leka kring sina problem. Leken är enligt Erikson en av de viktigaste jagfunktionerna. "Den är barnets variant av människans förmåga att ta vara på erfarenheter, att planera och experimentera" (Hägglund, 1989, s.22). Även Erikson talar om leken som en central betydelse för att klara av och behärska svåra situationer som gynnar utvecklingen av en jagidentitet (Hägglund, 1989).

3.3.4 Lekforskare idag

Birgitta Knutsdotter Olofsson¹³ startade 1986 ett forskningsprojekt om leken som pedagogisk metod där hon fördjupade sig i de senaste tio årens internationella lekforskning (Hägglund, 1989). Enligt Olofsson kännetecknas leken av frivillighet, lustfylldhet, spontanitet och ej målinriktad. Den föds i stunden och verkställs omedelbart. Leken är ett stimulerande system avskilt från verkliga livet och ändå återspeglar det. I leken dominerar medel över mål, leken är en process och inte en produkt. Leken är sitt eget mål. Den styrs inte av yttre belöningar och motivation att prestera bättre utan av inre lust. Inom ramen för lek kan barnen pröva och utforska världen omkring utan risk för vad som skulle följt om det var allvar (Olofsson, 1987). Leken har en "som-om" karaktär och det är den som är unik och oumbärlig för leken enligt Olofsson (Hägglund, 1989). De flesta forskare är ense om lekens "som-om" karaktär vilket innebär "det är på lek" och inte på riktigt. Denna definition utestänger en del verksamheter som annars brukar kallas för lek, t.ex. blir mycket motorisk aktivitet övning och inte övningslek. Att gunga och åka rutschkana blir sysselsättning och motorisk träning men

¹¹ Läkare och psykoanalytiker. Grundare till en ny vetenskapsanalys.

¹² Psykoanalytiker. Anses som en av de grundläggande teoretikerna inom psykoanalys och utvecklingsteori.

¹³ Fil. Dr. och lektor i psykologi och pedagogik vid Högskolan för lärarutbildningen i Stockholm, Förskollärlinjen.

inte lek. Bara när barnet leker med aktiviteten och inte gör det på riktigt så blir det lek. Även undersökande och utforskande aktiviteter som är på riktigt blir inte heller lek enligt Olofsson (1987).

En viktig del av Olofsson teori har hon hämtat från Gregory Bateson¹⁴. Bateson har utvecklat en kommunikationsteori om lek. När barnet leker kommunicerar det på olika plan. En förutsättning för att barn skall kunna delta i leken är att det förstår och kan kommunicera på dessa plan. Den metakommunikativa¹⁵ signalen "detta är lek" bildar en ram som skiljer ut vad som är lek och vad som inte är lek. Denna leksignal annonserar att innanför lekramen är det som sker inte det som synes ske. Leksignalen gör att leken uppfattas som lek och inte verklighet. Barn vet mycket väl om de leker och när de leker. En annan forskare, Catherine Garvey¹⁶, har Olofsson även blivit influerad av. Garvey menar att leken till sitt ursprung är social och hon lägger stor vikt vid vuxnas betydelse för barns lek (Olofsson, 1987).

3.4 Utveckling av lek

Barnets lek under det första året med den egna kroppen och med föremål benämns som *funktionslek*. Barnet lär känna sig själv och sin omvärld i denna lek (Büler i Olofsson, 1987). Enligt Piaget ”uppkommer” denna lek från barnen av ren lust. Han nämner tittuleken som ett exempel, där glädjen är den enda orsaken till varför den utförs (Jerlang, 2003).

Runt 2-årsåldern börjar barnet leka först själv och sedan tillsammans med andra med att upprepa verkliga händelser i sin fantasilek (Bunkholdt, 1995). Piaget menar att när barnet upprepande gånger imiterar samma sak, är detta beteende detsamma som lek. Det är början av *symbollek* och då även till fantasileken. Förklaringen till detta är enligt Piaget att barnen inte ännu är medvetna om att de gör symboler av något, utan bara imiterar. T.ex. hämtar ett täcke och låtsas sova. När barnen avsiktligt låter sin handling föreställa andra föremål eller situationer, blir det äkta symbollek (Jerlang, 2003).

Den mest utvecklande leken som dominerar bland förskolebarnen är *rolleken*. Detta är en form av låtsaslek där barnet låtsas vara olika personer och djur, t.ex. lokförare eller lejon. Att gestalta mänskliga relationer på olika sätt är typiskt för denna lek (Olofsson, 1987). Piaget menar att genom dessa lekar utvecklar barnen fler regler, och får därigenom en större förståelse för de regler som ligger bakom lekarna. Lätta regellekar som ”kurragömma” och ”ta fatt” är sist på detta steg (Jerlang, 2003).

I skolåldern tar *regelleken* överhand med olika spel av olika slag. Regelleken är en socialisationslek där samspelet med andra barn är viktigt. I början är reglerna ganska fria och gjorda av barnen, för att senare bli mycket viktiga och ett användbart redskap för att få samspelet att fungera (Bunkholdt, 1995). Enligt Eriksson uppkommer regelleken delvis från barns egen kultur. Många utav lekarna uppkommer ”här och nu” med inspiration av deras miljö. Barnen får tillfälle att känna tillhörighet i en grupp, skaffa kompisar, och inspireras av medier och reklam i sina lekar (Jerlang, 2003).

¹⁴ Socialantropolog och forskare inom olika vetenskapliga områden.

¹⁵ Kommunikation om kommunikation.

¹⁶ Brittisk forskare och författare till boken "Play" (1977).

En annan form av lek finner man i vuxenvärlden. Johan Huizingas¹⁷ hävdar med sin observation i boken *Homo Ludens* (1950) att vuxensamhället också har byggts upp och civiliserats via lekens former och funktioner. Huizingas menar att det skulle vara befogat att kalla människan för "homo ludens"¹⁸ (Hägglund, 1989). Enligt Huizingas undersökning har leken sin ursprungliga form från centrala samhällsaktiviteter, allt från domstolarnas rollspel och krigföringens strategier till fredliga, sociala ritualer och konst (Björkvold, 1991).

3.5 Lek och lärande – lärande och lek

För barn är leken en stor del av deras liv och har därmed en väldig betydelse för deras utveckling (Bunkholdt, 1995). De utvecklas socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt genom leken. I leken utforskar barn sin omvärld genom att bearbeta sina intryck och erfarenheter, samt att de kommunicerar med andra. I och med denna kommunikation blir språkträningen aktiv, även fantasi, kreativitet och inlevelse stimuleras (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999).

Pape¹⁹ (2001) beskriver att leken är en problemlösningsmetod för att bearbeta upplevelser och verkliga händelser. Pape menar också att den är som ett redskap för språkutveckling och medel för motoriska färdigheter och social samvaro. I barns sociala liv har leken en central roll och för att vara med och leka krävs en god förmåga att vara och umgås med andra. Genom leken förstärks denna sociala förmåga. I arbetet med social kompetens kan man därför betrakta leken som både mål och medel.

Smith (i Moyels, 1995) menar att leken i hög grad är social. Sociala, intellektuella, kreativa, och fysiska färdigheter utvecklas genom leken. Sociodramatisk lek och bråklek innebär en nödvändig samverkan med andra lekpartners och utgör en grundläggande form av socialt samspel. Många teoretiker påstår att leken ger intellektuella vinster. Sociodramatisk lek kan utveckla språkliga färdigheter medan konstruktiv lek kan stimulera den kognitiva utvecklingen och begreppsbildningen. Många pedagoger anser att lekupplevelser är det som optimalt förhöjer kreativitet och fantasi, vilket beror på att barnet genom leken har frihet att pröva nya idéer och kan uttrycka sig på sitt eget sätt. I den konstruktiva leken kan barnet träna finmotoriska färdigheter och i kroppslig lek som bråklek tränas hela kroppen och den motoriska koordinationsförmågan (Moyles, 1995).

Barns skapande aktivitet och lek har funktioner som är betydande för inläring och viceversa. Om man som lärare kan få sina barn att reflektera mer över sitt eget lärande, som t.ex. i leken, kan de troligen begripa mer och göra kunskapen till sin egen (Doverborg, Pramling & Qvarsell, 1990). Gruda Skard (i Lillemyr, 1990) talar om lek som inläring för barnet. Leken är en metod för samspel med omgivningen. Lek och lärande kan betraktas som varandras motpoler men Gruda Skard menar att lek och lärande vävs in i varandra. I leken utvecklas samspelet mellan barnen.

Ibland kan det vara svårt att avgöra när det är lek, lärande genom lek eller sökande efter utmaningar. Lillemyr (2002) menar att förskolebarn mycket väl vet skillnaden mellan lek och lärande. Den speciella funktion som leken har för barnet skall vi ha respekt för, och när vi använder leken som ett pedagogiskt hjälpmedel skall man vara medveten om det och ta det i

¹⁷ Kulturhistoriker. Författare till boken "Den lekande människan" (1938), där han försöker reda ut lekens roll i den mänskliga kulturen.

¹⁸ Den lekande människan.

¹⁹ Förskollärare och sedan flera år föreståndare och pedagogisk ledare inom förskolan.

beaktning (Lillemyr, 1990).

3.6 Lek i förskolan och skolan

Begreppen lek och lärande vilar av tradition på olika synsätt och olika teorier. Lärande har av tradition hört till överförandet av kunskap från en generation till en annan, ett institutionellt lärande. Leken har ett annat ursprung än lärandet och ses som barnets innersta väsen och barnets naturliga sätt att förhålla sig till sin omvärld. I leken dominerar processen över produkten vilket det inte gör i lärandet. Där är produkten det mätbara beviset på kunskap (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003).

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) talar om skillnaden mellan förskolans och skolans pedagogik där skillnaden är att i förskolan är leken central. Leken i förskolan anses vara uttryck för barns eget lärande och meningsskapande. Tullgren²⁰ (2003) menar att förskolan har en lekpedagogisk verksamhet vilket innebär att man har ett arbetssätt där leken sätts i centrum både vad det gäller plats, tid och planering. Leken används oftast mer i förskolesammanhang än i verksamhet för äldre barn. Lek är för barn i förskoleåldern en dominerande aktivitet som har stor betydelse för barnets fysiska och psykiska utveckling. Intresset ligger här mer i att barnen lär sig grundläggande fysiska och sociala färdigheter och blir trygga i sig själva. Man betonar lek under stor frihet i förskolepedagogiken. Genom barns lek kan vi se hur barnet lär sig saker, utvecklas och socialiseras på en rad områden. Barnens upplevelser och erfarenheter i leken stärker kunskapsinhämtandet, och utvecklingen i allmänt bidrar till att göra dem sociala (Lillemyr, 1990).

Skolan däremot kopplas vanligen ihop med lärande, problemlösning, progression och systematiska övningar (Lillemyr, 2002). När lärare talar om lek är det i huvudsak i instrumentell mening. Lek är ett medel att nå ytterligare mål eller resultat i lärandet. Lekens inneboende värde blir inte uppmärksammat ur detta synsätt. Lek ses som något man gör när man är klar med viktigare sysslor som att arbeta och lära sig (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003). I skolans pedagogiska tradition har de lekbetonade aktiviteterna främst varit förlagda i de estetiska ämnena och rasterna (Lillemyr, 2002).

Skolan betraktas som tråkig, nyttig och hophörande med inläring av barn i en undersökning gjord av Qvarsell. Enligt barnen är leken viktig, men det är inget man lär sig av (Lindqvist, 1996). Lek och initiativ utmärker barnkulturen, färdigheter och tvång är skolans egenskaper. Qvarsells studie visar att barnen tycker att när man börjar skolan lämnar man leken bakom sig, det är då de riktiga kunskaperna skall läras och vuxenvärlden på allvar kommer in. Leken hör till fritiden, fritidshemmet eller rasterna i skolan (Lindqvist, 2002).

3.7 Två traditioner - två olika institutioner

Skolans huvudsakliga intention måste sägas vara lärande, i skolan är de överordnade målen starkt förknippade med lärande. I förskolan är omsorg det centrala och lek utifrån ett helhetstänkande även fast allsidigt lärande är ett viktigt mål. Förskolan och skolan har två olika förståelse och syn på lek och lärande. Under senare år har de två traditionerna närmast sig varandra men fortfarande finns betydande skillnader mellan de båda traditionerna kvar (Lillemyr, 2002).

²⁰ Doktorand, har avhandlat en doktorsavhandling inom ramen för Tema Lärande och Lärande miljö.

Pramling Samuelsson och Mauritzon²¹ (1997) talar om förskolans och skolans olika läroplanskoder. Förskolans läroplanskod är barncentrerad och man har en helhetssyn på barnet. Barnets personlighetsutveckling är det centrala som hela verksamheten bygger på. Frihet, egenaktivitet och självutveckling i lek är ett centralt tema. Det är barnet som bestämmer och läraren som stimulerar och handleder. I skolan är det läraren som bestämmer och kontrollerar. Skolan ägnar sig övervägande åt den intellektuella utvecklingen och arbetet utgår ifrån vad barnen ska lära sig. Skolan handlar om inläring av kunskaper, undervisning och bundenheten till en kursplan. Läroplanskoden i skolan är ämnescentrerad, då ämneskunskaperna är det centrala i skolan i den mening att ämne och undervisning skall avpassas till barnets utvecklingsnivå.

Förskolan och skolan har många saker gemensamt när det gäller synen på barn, så som upplysning, moral, folkhemstanken och det vetenskapliggjorda barnet. Skillnaden ligger i förskolans strävan efter fria och självständiga människor, samt tron på barnets naturliga utveckling. Förskolans strävan, ända från Fröbels tid till våra dagar, har varit att utveckla fria och självständiga människor. Tanken var att lek och skapande verksamhet ansågs vara betydelsefullt för utvecklandet av fria och självständiga individer. Fröbel beskriver: ”Leken är det kommande livets hjärtblad, ty i leken visar sig människans djupaste anlag, hennes innersta väsen” (SOU 1994: 45, s.145). Dessa tankar har utgjort en viktig grund för förskolans pedagogiska praktik. Just det fria som måste få uttryckas, bearbetas och utvecklas kan göra upptäckten, lärande- och skapandeprocessen sekundär (SOU 1994: 45).

Skolan däremot måste anpassa sig till vad samtiden och samhället vill, och rätta sig efter kunskapsstoffet där, samt att läroplanen, med innehåll, bestäms av de vuxna (SOU 1994: 45). Skolan har också den en barncentrerad roll, med strävan efter en social fostran och en intellektuell träning och utveckling. Men skillnaden kan ligga i att psykologin i skolan först och främst har använts för att anpassa stoffet till barnets kunskaps- och utvecklingsnivå. En annan aspekt på skolans arbete är att den skall vara till nytta för samhället. Skolan blir målrelaterat, som blir kopplat till ett utvärderingstänkande, vilket kan göra att det är svårt att handla och förändra. Det är också ämnescentrerat där konkret ämneskunskap skall läras in. Det blir tydligare vad man skall göra, hur det skall göras och vad som är rätt eller fel till skillnad från förskolan. I skolan bestäms det av någon annan än barnen själva vad för ämnen man skall lära sig. I förskolan är det ofta barnet som ofta får välja innehåll och uttrycksform själva, det är mer barncentrerat (SOU 1994: 45).

3.8 Gemensam grundsyn

Lillemyr (1990) menar att vårt förhållningssätt till lek och vår syn på barn berör fundamentala delar av vår pedagogiska grundsyn. Uppfattningar kring samhälle, barndom och barns lek bidrar till skapandet av en viktig grund för våra mål för uppfostran och utveckling och den plats vi ger leken i detta sammanhang. Vårt förhållningssätt till barn, vår uppfattning om lek och om hur viktigt det är att barn leker har stor betydelse för hur vi använder leken pedagogiskt.

För att använda leken som pedagogisk metod måste pedagogen ta barnens lek på allvar vilket innebär en kunskap om barns lek och respekt för leken som "barnets värld". Då pedagogen går in och deltar i barns lek kommer dennes pedagogiska grundsyn, grundläggande uppfattning om barn och lek att påverka hur hon går in i leken (Lillemyr, 2002).

²¹ Adjunkt i förskolepedagogik vid Göteborgs Universitet.

3.9 Styrdokument

Barnets rätt att leka accepterades allmänt första gången i Förenta Nationernas deklaration om barns rättigheter 1959. Det upprepades 1990 i och med antagandet av barnkonventionen. I artikel 31 § 1 kan man läsa: "Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt till att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet" (Moyles, 1995, s.31).

Leken beskrivs som en viktig del av förskolan. Lpfö 98 framhåller att förskolans uppdrag är att erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Lek beskrivs som grundläggande för barns utveckling i offentliga dokument, från grundandet av barntädgårdar och fram till Läroplanen för förskola 1998 (Tullgren, 2003).

Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande skall prägla verksamheten i förskolan. I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjlighet att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter (Utbildningsdepartementet, 1998, s.9).

Synen på det kompetenta barnet reflekteras i Lpfö 98 där barns lärande beskrivs som att "verksamheten skall utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper. Barn söker kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera" (Utbildningsdepartementet, 1998, s.10). Barnet ses som aktivt i sin egen kunskapsinhämtning och leken är en metod att nå dit. I Lpfö 98 har leken fått en roll som ett medel att uppnå ett mål: förmågan att bli en lärande individ (Tullgren, 2003).

Barnen skall kunna växla mellan olika aktiviteter under dagen. Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus. Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö (Utbildningsdepartementet, 1998, s.11).

I kvalitetsparagrafen 13b (s.23-24) kan vi läsa: "I förskoleverksamhet ges barn omsorg, fostran och kunskap i grupp. Genom att arbeta, leka och lära i meningsfulla sammanhang ska barnen få kunskaper, erfarenheter och upplevelser som är anpassade till deras ålder och utvecklingsnivå" (Pramling Samuelsson & Mauritzon, 1997).

1998 fick förskolan för första gången mer specifika mål i och med sin läroplan, mål som pekar ut inriktningen på förskolan arbete (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003). Några av de mål förskolan skall sträva efter är att varje barn:

- utvecklar sin nyfikenhet och sin lust samt förmåga att leka och lära,
- utvecklar sitt ord- och begreppsförråd och sin förmåga att leka med ord, sitt intresse för skriftspråk och för förståelsen av symboler samt deras kommunikativa funktioner,
- utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama (Utbildningsdepartementet, 1998, s.12-13).

Lpfö 98 framhåller i mål och riktlinjer om utveckling och lärande att:

”Verksamheten skall främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt ta till vara och stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter”

(Utbildningsdepartementet, 1998, s.12). Leken är ett sett att utforska och förstå sig själv, sin omgivning och världen runt omkring. Leken är en viktig del i barns lärande och ur läroplanens perspektiv omöjlig att skilja från lärande (SOU 1997:157 i Tullgren, 2003).

Lpfö 98 har som riktlinje att alla som arbetar i förskolan skall samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver stöd i sin utveckling. Pedagogens intresse och delaktighet i barns lek betraktas i läroplanen som ett pedagogiskt redskap - ett sätt att stödja och utveckla barns lek och lärprocesser, men även en arbetsmetod för pedagogerna att observera och skaffa sig kunskaper om det enskilda barnets lärande (SOU 1997:157 i Tullgren, 2003).

Lekens betydelse för lärande betonas numera i skolans läroplan. I Lpo 94 kan vi läsa: ”Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet” (Utbildningsdepartementet, 1994, s.7). Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) talar om ett paradigmskifte²² som skett inom forskning om lärande vilket medfört att lek och lärande kommit varandra närmare. Leken måste synliggöras som ett redskap för lärande. Lekens betydelse för inläring lyfts fram av flera forskare och även av den statliga utredningen. I utredningen från utbildningsdepartementet ”Grunden för livslångt lärande” (SOU 1994:45) står det bl.a. att framtidens skola är en skola utan stadier, samt att det är en skola ”som har sin grund i insikten om lekens stora betydelse för barns lärande” (s.12).

Det är först i skolans reviderade läroplan 1998 som leken finns med som ett redskap för lärande (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003). ”Särskilt under de tidigare skolåren har leken stor betydelse för att eleverna skall tillägna sig kunskaper” (Utbildningsdepartementet, 1994, s.7). Undersökningar visar att leken har stor betydelse för barns lärande och problemlösningsförmåga. När barnet själv får pröva sig fram till lösningar i lekens form ökar det divergenta tänkandet. Enligt Broström (i Pramling Samuelsson & Mauritzon, 1997) erövrar barnet världen genom lek och måste vara subjekt i sin egen inlärningsverksamhet. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) argumenterar för ett perspektiv där lek och lärande är sammanflätade. Leken är en viktig del av lärandet och vuxnas ansvar för lek och lärande är viktig. Barn anses lära i lek och pedagoger anses som viktig kraft i det lärandet.

3.10 Pedagogens roll

Enligt Piaget och Erikson har den vuxne en underordnad roll. Erikson ser leken som ett uttrycksmedel för barnet att bearbeta sina känslor och upplevelser. Varken Piaget eller Erikson såg den vuxne som en aktiv deltagare i barnens lek. Deras teorier har länge haft stort inflytande över svensk förskoleverksamhet, något som påverkade de vuxna i förskolan till att uppfatta leken som "helig" och som barnets egen aktivitet som de vuxna skulle hålla sig utanför och bara gå in i vid bråk och konflikter (Olofsson, 1987).

Åm (i Olofsson, 1987) talar om att den vuxne i förskolan ofta intar en passiv hållning till barns lek då inställning till barnens lek har varit "se men inte röra". Den vuxne skall bistå med material, hjälp att lösa konflikter och organisera miljön för lekens utveckling men själva hålla sig utanför den. En stor orsak till denna syn kommer ifrån den psykoanalytiska barnpsykologin. Enligt den är leken ett sätt för barnet att leva ut sina konflikter vilket ger en

²² Genomgripande förändring av tankemönster inom ett vetenskapligt område.

rädsla att den vuxne vid inblandning i leken skall störa det som sker och som kan vara av stort värde för barnet. Ett annat argument är att man hävdar lekens integritet, detta är en reaktion mot ett auktoritärt förhållningssätt och vuxenstyrd pedagogik. Här ses inte den vuxne som en kompetent och inspirerande partner i barnens lek.

Till skillnad från många andra forskare som formulerat teorier om lek betonar Olofsson kraftigt den vuxnas betydelse för barns lek (Hägglund & Fredin, 2001). De senaste tio åren har synen på den vuxnes roll i barns lek förändrats (Björkman, 2005). Pedagogen har en nyckelroll i att hjälpa barn att utveckla sin lek. Den vuxne kan stimulera, uppmuntra eller utmana barnet att leka på ett mer utvecklat sätt (Moyels, 1995). Olofsson talar om hur mycket lekglada och tillåtande vuxna kan göra för att stimulera barns lek (Hägglund & Fredin, 2001). "Barnen skall få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter" (Utbildningsdepartementet, 1998, s.10).

Pramling Samuelsson och Sheridan²³ (1999) menar att det inte finns någon åldersgräns för deltagande i barns lek. Pedagoger kan stödja och utveckla barns lek och läroprocesser genom att aktivt delta i leken. Med tanke på lekens betydelse för barns utveckling och lärande är det den vuxnes uppgift att skapa goda lekmöjligheter och lekmiljöer för alla barn. Det är lika viktigt att pedagogerna ibland deltar, styr och formar i barnens lekar som att de ibland låter barnen leka ifred då de leker bra och koncentrerat. Då behöver den vuxne bara finnas till som trygghet och skydd (Olofsson, 1987). En utmaning för pedagogerna är hur den kan utnyttja lekens kriterier i andra lärande sammanhang för att hjälpa barn erövra sin omvärld (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). Pedagoger i skolan skall stimulera, handleda, stärka, stödja, uppmärksamma och främja eleverna i skolan (Utbildningsdepartementet, 1994). "I förskolan skall barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen" (Utbildningsdepartementet, 1998, s.9).

Enligt Olofsson (1987) avskyr förskolebarn formell undervisning men älskar att lära sig nya saker. Genom att utnyttja och utvidga leken kan den vuxne föra in nya kunskaper. Olofsson ger ett exempel med bondgårdens djur som barnen ofta leker med. Kanske kan man även hälsa på en bondgård som ger en djupare och rikare kunskap om djur som senare kan användas i leken. "I leken blir kunskapen och inläringen insatt i sitt sammanhang och kunskapen omsätts omedelbart i handling" (Olofsson, 1987, s.131). Att barnet kan gå in i en roll (som tex. djurskötare) ger barnet hjälp och stöd att plocka fram kunskap än om man skulle ställa frågor till barnet i ett undervisningssammanhang om djurskötsel. Elkonin (i Olofsson) menar att förskolebarn behöver ett tydligt band mellan motiv och innehåll för att en uppgift skall utföras på ett bra sätt. Leken och föreställningen kan göra detta verkligt.

I Nationalencyklopedin kan vi läsa följande angående lekpedagogik: "Lekpedagogik utgår från barnens initiativ och deras lek. Pedagogen stimulerar med material och uppslag och deltar på barnens villkor. Barnen ges tid att ostört utveckla sin fantasi" (Björkman, 2005, s.27). Lekpedagogik är en pedagogisk metod som pedagogerna kan använda för att främja lek, lärande och utveckling (Björkman, 2005). Leken behöver tid, utrymme och tillåtande vuxna. Den vuxnes roll är att genom leken stötta barnen i deras utveckling (Björkman, 2003). Pedagogens roll är tydlig: att aktivt delta och stimulera leken (Claesdotter, 2003).

Smilansky (i Olofsson, 1987) var den förste som introducerade vuxeninitierad lekträning. Att många vuxna tvekar att leka med i barnens lek beror på att de ser leken som barnens

²³ Doktorand vid institutionen för pedagogik och didaktik, verksam vid Göteborgs Universitet.

angelägenhet som den vuxne bara stör och styr i. Hos varje barn finns en lekförmåga och det är den vuxnes uppgift att bejaka den, stimulera den och tillåta den att utvecklas för barnets allsidiga utveckling. Leken kan dock dö ut i brist på näring. Barn idag växer upp i ett komplicerat samhälle. Barnen kan behöva hjälp av den vuxne att ordna allt de upplever i samhället idag. Det är den vuxnes uppgift att hjälpa barnen sortera de intryck som är viktiga för dem. Detta sker bäst med dramatisk lek.

Pape (2001) talar om att leka är en del av att vara barn. Leken tillhör barnen på samma sätt som att vissa delar av vuxenlivet tillhör de vuxna. Pape vill dock påpeka att det inte betyder att man som vuxen inte kan eller skall engagera sig i barnens lek men att de skall veta vad de gör och ha respekt för leken och barnet när de går in i den. De vuxna skall hjälpa barnen att värna om leken. Även Olofsson (1987) talar om att den vuxne skall ha respekt för leken vilket bl.a. innebär att skydda den. En förutsättning för lek är ro och trygghet, något den vuxne kan hjälpa till med genom att ibland gå in i leken och hjälpa barnen inifrån leken med konflikter eller genom att bara närvara i rummet eller dess närhet som ett slags stöd. "Med vuxens skydd och med en aktivt deltagande vuxen kan leken berikas och utvidgas" (Olofsson, 1987, s.126). Genom att som vuxen vara deltagande och observerande i leken får den en stor insyn i barnens värld och större kännedom om barnen.

4. Metod

4.1 Val av metod

Vi har valt en kvantitativ metod i form av enkäter. Denna form passade oss bra eftersom vi önskade ett stort antal fakta, och kunna ha möjlighet att analysera och finna mönster som kan antas gälla generellt (Stukát, 2005).

Vi har vänt oss till pedagoger i förskolan och skolans tidigare år med enkäter, se bilaga. Syftet med vår enkät har varit att ta reda på pedagogers syn på lek samt lekens plats och betydelse i förskola och skola, och om vi kan se om det finns någon skillnad i svaren.

För att så snabbt som möjligt nå en stor grupp människor inom ett stort område valde vi enkäter. Detta med en förhoppning om att det skulle ge kraft åt vårt resultat. Detta ger en möjlighet att generalisera våra resultat som man inte i samma utsträckning får möjlighet att göra med intervjuer. Enkäter ger en bred men ytlig information men syftet med vår enkätundersökning var att nå fler människor som man inte gör med intervjuer och observationer (Stukát, 2005),(Johansson & Svedner, 2004).

4.2 Enkätens utformning

När vi arbetade fram vår enkät började vi med att beskriva anledningen till enkätens uppkomst; vår bakgrund och vårt ämnesval. Vi betonade även vikten av pedagogernas medverkan för vårt arbete. Utformning av enkätfrågorna uppkom efter diskussioner oss emellan som kretsade kring vårt syfte.

Enkäten består av sex stycken frågor, både strukturerade och ostrukturerade frågor. Ostrukturerade frågor är öppna frågor där den tillfrågade själv skriftligt kan formulera sina svar. En fördel med öppna frågor är att den tillfrågade får tillfälle att utveckla och anpassa sitt svar. Strukturerade frågor innehåller fastställda svarsalternativ (Stukát, 2005).

4.3 Urval av undersökningsgrupp

Vårt syfte innefattar bl.a. att jämföra förskola och skola och därför var det av stor vikt för vår undersökning att enkäterna var fördelade så jämt som möjligt mellan de bägge institutionerna. Förskolor och skolor vi har varit i kontakt med var sådana som var kända för oss sedan tidigare, ett så kallat bekvämlighetsurval (Stukát, 2005). Detta i form av allt ifrån vfu-relationer, tidigare arbetsplatser och andra förskolor och skolor som vi har skapat genom åren. Några förskolor och skolor i vår undersökning var för oss nya relationer.

Vi gick ut med drygt 100 enkäter. Fyra skolor delade på ca femtio enkäter och sex förskolor fick resterande. Vi har valt en undersökningsgrupp som består av tre kommuner i Västsverige. Det är förskolor och skolor både från landsbygden och från stan.

4.4 Genomförande

Vi har personligen delat ut enkäterna i förskolor och skolor, med förhoppning om att få en personlig kontakt där tillfälle för frågor angående vår enkät har kunnat ställas. För att vara

effektiva och spara tid delade vi upp enkäterna mellan oss, så att vi fick hälften var. Vi gick därefter ut var för sig till de olika förskolorna och skolorna. Detta tillvägagångssätt har varit tidskrävande, men vi hoppades genom denna metod få ett större deltagande, och mindre bortfall av enkäter.

4.5 Bortfall

Johansson och Svedner (2004) talar om att det finns risk för enkättrötthet hos pedagoger, beroende på det stora antal examensarbeten som genomförs varje år. Medvetet delade vi därför ut många enkäter i förebyggande syfte utifall att bortfallet skulle bli stort. Vårt bortfall blev drygt 60 %. Bortfallet blev något större bland skolans pedagoger, men detta är inget som vi anser påverkat vår undersökning. En av orsakerna kan bero på att en enkät är lätt att avstå ifrån (Ekholm & Fransson, 1992). Genom samtal vid tillbakalämmandet av våra enkäter, fick vi diverse förklaringar till det bortfall som blivit från pedagogerna. Tidsbrist, sjuk personal, personalbrist, utvecklingssamtal, föräldramöten och för svår enkät blev några av de förklaringar vi fick.

4.6 Bearbetning av material

Efter att personligen ha hämtat våra enkäter på våra respektive förskolor och skolor sammanställde vi våra enkäter var för sig. Vi läste igenom alla enkäter för att få en överblick över pedagogernas svar, detta förarbete gjorde att vi vid vår kommande sammanställning av enkäterna skulle vara väl förberedda, allt för att förenkla och spara tid. I den utsträckning vi kunde bearbetade vi vårt material. Vi försökte se likheter och skillnader i svaren från pedagogerna mellan förskola och skola och vi kategoriserade in pedagogernas svar så långt vi kunde på egen hand. Vi var även intresserade av att se hur många som avgett ett bestämt svar (Ekholm & Fransson, 1992), detta gjorde vi genom att teckna ner hur många som benämnde liknande svar i enkäterna. Då man i en enkät arbetar med ostrukturerade frågor, det vill säga frågor där svararen skrivit sitt svar med egna ord, består det första bearbetningsmomentet i att försöka få in alla svar som angivits i ett mindre antal kategorier. Här är man utlämnad åt den skapande förmågan att finna ordning i det som till en början kan verka sakna ordning (Ekholm & Fransson, 1992).

Efter den individuella bearbetningen av vårt material, träffades vi och började vårt gemensamma arbete med sammanställningen. Eftersom vi var väl förberedda gick bearbetningen mycket bra. Svaren vi hade sammanställt för oss själva delade vi med oss till varandra, och utifrån detta arbetade vi oss igenom resultatdelen och gjorde den slutgiltiga sammanställningen. Utgångspunkten för vårt vidare arbete var våra frågeställningar, de som vi har angett i vårt syfte:

- Vad innebär lek för pedagogerna i vår undersökningsgrupp?
- Anser pedagogerna att barn lär genom lek och i så fall hur använder de sig utav sin syn och kunskap i sin verksamhet?
- Är pedagogerna tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek och hur stödjer de sitt arbete gentemot läroplanen?
- Anser pedagogerna att det finns någon skillnad på lekens plats och betydelse mellan förskola och skola, och i så fall vilka skillnader?

Under varje frågeställning inledde vi med en sammanfattning av förskolans respektive skolans pedagogers svar. Detta för att läsaren skulle få en uppfattning av innehållet i svaren. Svaren som vi kunde läsa ut ur enkäterna fördelade vi in under respektive frågeställning. Vi kategoriserade även in pedagogernas svar ibland, detta för att de var så innehållsrika och för att läsaren skulle få en vidare överblick över resultatet. Kategoriseringarna namngav vi efter deras innehåll. Under respektive frågeställning lyfte vi pedagogernas svar. Vi har valt en kvalitativ bearbetning av vårt resultat, där vi har använt en kvantitativ metod. Det kvalitativa synsättets huvuduppgift är att tolka och förstå de resultat som framkommer. Vi ville även kunna ha möjlighet till att kunna generalisera våra resultat, därav vår kvantitativa metod (Stukát, 2005).

4.7 Reliabilitet

Med reliabilitet menas metodens tillförlitlighet, d.v.s. kvaliteten på vårt mätinstrument (Stukát, 2005), vår enkät. Det som styrker reliabiliteten är att svaren är nedskrivna och är lätta att läsa av, däremot ger enkätsvaren oss en tolkningsmöjlighet som kan försvaga den.

Innan vi lämnade ut den slutgiltiga enkäten gjorde vi en pilotstudie där utprövaren fick möjlighet att muntligt ge respons på enkäten. Vi fick därmed respons på innehållet och språket, vilket vi tyckte var viktigt då enkäter är känsliga för språkliga formuleringar (Ekholm & Fransson, 1992). Detta stärker reliabiliteten.

Stukát (2005) menar att en fördel med enkäter är att man slipper den omedvetna styrningen, som ibland kan uppkomma när man gör intervjuer. I detta fall är vårt val av enkäter att föredra därför att alla i undersökningsgruppen har haft samma förutsättningar, vilket förstärker enkätens reliabilitet.

4.8 Validitet

Validitet brukar anges som hur bra ett mätinstrument mäter det man avser att mäta (Stukát, 2005). Utifrån vårt syfte har vi formulerat enkätfrågorna runt det vi avsåg att undersöka. Vår pilotstudie som vi gjorde visade oss att vi fick de svar som var relevanta för vårt syfte.

4.9 Generaliserbarhet

Med generaliserbarhet menas för vem eller vilka resultatet är gällande för (Stukát, 2005). Resultatet i undersökningen kan inte generaliseras till alla pedagoger i förskola och skola, men det ger en inblick i hur några tänker kring lek.

4.10 Etiskt ställningstagande

I vår enkät inledde vi med att berätta vår bakgrund, vilken institution vi kom ifrån samt enkätens syfte. Vi talade även om att deltagandet är frivilligt, och att pedagogerna hade rätt att avbryta sin medverkan när de ville (Stukát, 2005). Vi påpekade även för de medverkande pedagogerna att enkäten är konfidentiell, d.v.s. att deras skola och person kommer att vara anonym.

5. Resultat

Vi har valt att redovisa våra enkätsvar utifrån vårt syfte och våra frågeställningar. Vi inleder varje del med att göra en sammanfattning av förskolans respektive skolans pedagogers svar från enkäterna. Därefter lyfter vi fram pedagogernas egna tankar, dessa citat är kursiva. För att synliggöra pedagogernas svar ytterligare har vi ibland valt att kategorisera in deras svar, då dessa varit mycket innehållsrika. Kategorierna har vi valt att namnge efter dess innehåll. Vi redovisar förskolans resultat först och därefter kommer skolans.

5.1 Resultat av undersökning

5.1.1 Vad innebär lek för pedagogerna i vår undersökningsgrupp?

Förskolan: Lek är för de flesta pedagoger något där barnen lär, stimuleras och utvecklas. Många nämner leken som lustfylld, rolig, nödvändig och viktig. Flera pedagoger lyfter fram fantasin som en del av barns lek där de kan bearbeta upplevelser och känslor och har möjlighet att gå in i en annan värld. Barnen tar in verkligheten och bearbetar sin omvärld genom leken. Ett antal pedagoger talar om rollek, att få vara något annat, när man låtsas och tar olika roller.

Lek är en viktig del av livet. Den innebär lustfylldhet, avkoppling, fantasi, lärande och utveckling.

Ett sätt att komma i kontakt med omvärlden för barn, det tar till sig kunskap och erfarenheter genom lek.

Ordet lek har för mig en positiv klang. Jag älskar barn som leker. Lek är fantasi, träning på det dagliga livet. Jag gillar fortfarande att leka som vuxen, blir glad av att ta del av barns lek, gör ju det på ett annorlunda vis. Lek är härligt!

Lek är när den är lustbetonad och frivillig.

Skolan: Flertalet pedagoger talar om leken som något positivt, roligt och eggande. De talar om leken som en metod för lustfyllt lärande, ett roligt lärande. Hälften av pedagogerna delar gärna in leken i fri eller styrd. Ett par stycken talar om leken som socialiserande och kunskapsbringande. En del pedagoger benämner att leken är ett sätt för barnen att bearbeta sina upplevelser och ta in omvärlden.

Ett sätt att göra världen begriplig - att lära sig leva.

Barnens egna pedagogiska verksamhet. Fantasi, eggande, socialiserande och kunskapsbringande.

Allt. Roligt, utvecklande och ett sätt att lära sig och bearbeta saker.

5.1.2 Anser pedagogerna att barn lär genom lek och i så fall hur använder de sig utav leken i sin verksamhet?

Samtliga pedagoger i både förskola och skola har svarat ja på frågan om barn lär genom lek. Vår följdfråga lydde vad, hur och när lär sig barnen?

Förskolan: En övervägande del av pedagogerna talar om att barnen lär sig turtagning och socialt samspel genom lek. De flesta benämner även empati i form av ömsesidighet, lyhördhet och hänsynstagande som en del i vad barn lär sig. Många anser att barn lär sig genom att gå in i andra roller och de talar även om betydelsen i att kunna bearbeta sina upplevelser, händelser och trauman genom leken. Flera pedagoger talar om fantasins utveckling, och möjligheten för barnen att öva på leksignalen; där gränsen mellan låtsas och riktigt övas. Några pedagoger beskriver språk och kommunikation som delar i vad barn lär sig genom lek.

Språk, socialt umgänge, empati, lösa problem, samarbete, fantasi, motorik, turtagande, hänsyn, lyhördhet, att lyssna, känna sig viktig, kontrollera rädsla, ilska, lära sig nya begrepp.

Många pedagoger talar om sin egen roll i barnens lek t.ex. som handledare, inspirationskälla, förebild och som kan stimulera barn i deras lek. Hälften av pedagogerna beskriver hur barn kan inspirera och lära av varandra genom att härma och iaktta. Lika många anser att genom lek kan barn praktisera och få möjlighet att undersöka och prova nya saker.

Det jag gör det lär jag mig av.

De flesta pedagoger talar om att barn lär sig hela tiden, dagligen, i leken. En del uttrycker att samtalet och dialogen i leken är viktig för när lärande sker. Tid som inte störs och avbryts, och utrymme för barnen att leka på är viktiga delar anser många pedagoger. Detta för att barn skall få tid och rum att lära. En pedagog uttrycker att det pågår ett ständigt lärande för både barn och vuxna.

Alla pedagoger i förskolan beskriver att de integrerar leken i sin verksamhet. Däremot skiljer sig svaren åt hur de beskriver leken i sin verksamhet.

Stödjande och närvarande pedagog: Flera av pedagogerna antyder att de själva skall vara tillåtande, stödjande och närvarande vid leken. De vill skydda leken och stimulera den och kommer gärna med förslag som kan utveckla den vidare.

Konkretiserande av lek: Ett fåtal av pedagogerna beskriver här konkret hur de gör när de integrerar leken i sin verksamhet. T.ex. nämns bollekar, lek vid samling, lek i skogen och hinderbanor.

Leken - naturlig i verksamheten: En del av pedagogerna talar om leken som en stor och naturlig del i deras verksamhet, de menar att den finns där ständigt. Pedagogerna sätter leken främst genom att de försöker ge den tid och uppmuntran.

Materialets betydelse för lek: Det finns pedagoger som anser att det är viktigt med stimulerande material och verktyg. De talar även om tid, rum och miljö som viktiga aspekt för utveckling av barns lek. Åldersindelade grupper med färre barn i organiserade aktiviteter anser pedagogerna gynnar barns lek.

Det finns mycket tillfälle till lek, olika material och rum eller vrån där man kan leka.

Vi jobbar på ett lekpedagogiskt sätt, där vi sätter leken främst. Vi hjälper till att skydda leken, att finnas på plats som garant för leken. Barnen får leka överallt och vi bryter inte gärna en lek som pågår.

Skolan: Många av pedagogerna har inlett med att säga att man lär sig *allt* genom lek. När de sedan utvecklar sina tankar säger många att barn lär sig socialt samspel där hänsyn, lyssna på andra, respekt för andra och följa regler är väsentliga delar. Flera pedagoger nämner leken som ett sätt för barn att kunna gå in i olika roller och förstå och hantera olika situationer. De menar att med fantasins hjälp kan barnen lära sig andra situationer. Språk, fakta och kunskaper nämns också av några pedagoger som delar i vad barn lär genom lek. De beskriver även konkret hur de arbetar med detta, t.ex. att göra bokstäver med kroppen.

Värdegrunden - ta hänsyn - samarbete - språkutveckling.

Flera pedagoger nämner dialog, samspel, kommunikation och samarbete som delar i hur barnen lär genom lek. De lär av varandra genom att iaktta och härma. Många pedagoger benämner även vikten av ett aktivt barn d.v.s. när barnet får pröva, träna, visa och berätta i lekens olika former. Några pedagoger beskriver hur barnen lär sig genom att prova sina egna erfarenheter, om och om igen.

De övar en kompetens och gör den till sin - de prövar nyheter mot sådant de redan känner till.

Genom samspel med andra barn och vuxna. Att iaktta.

Nästan alla pedagoger har skrivit att barn lär sig hela tiden. Ett par pedagoger menar att det är i samspel med andra barn och vuxna som lärandet sker. Några pedagoger beskriver konkret när barn lär sig, de nämner; rim och ramsor, drama och rörelselekar. En pedagog menar att barn lär sig när de själva vill, men även utan att de tänker på det.

Hela tiden - och även sådant vi inte vill.

Alla pedagoger i skolan har svarat att de integrerar leken i sin verksamhet. Pedagogerna beskriver gärna konkret hur de arbetar i sin verksamhet tillsammans med barnen. Svaren skiljer sig åt i hur de beskriver lekens användning i sin verksamhet.

Ämnesintegrering i lek: En del av pedagogerna talar om olika ämnen som matematik och språk. Pedagogerna leker med rim och ramsor tillsammans med barnen. Andra lekar de nämner när de beskriver hur de integrerar leken i sin verksamhet är affär, kortspel och tärningsspel.

Lek som skapande verksamhet: Några pedagoger nämner drama, musik, rörelse och dans som ett arbetssätt i sin undervisning. En pedagog nämner att hon gör rörelselekar och dramaövningar för bl.a. motorisk träning.

Övningslekar för samarbete: En del pedagoger anser att lek är en bra metod för samarbets- och gruppövningar. En pedagog nämner "lära känna lekar" för att få en bra sammanhållning i en grupp.

Ett lekfullt arbetssätt: En pedagog beskriver hur de leker in sina teman. En annan pedagog nämner Storyline som ett sätt för barn att fritt få utforma innehållet i sin väg mot nya kunskaper. Pedagogerna ser en helhet där fantasi och lek kan vara en grund i sättet att arbeta.

T.ex. genom pedagogisk handdocka som inte kan så många bokstäver - inte kan rimma så bra och inte kan räkna men gärna vill lära sig.

5.1.3 Är pedagogerna tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek och hur stödjer de sitt arbete gentemot läroplanen?

Förskolan: Samtliga pedagoger är tillfredsställda med hur de arbetar kring lek, med undantag för en pedagog där omständigheter kring miljön är orsaken till att arbetet är otillfredsställande. Två pedagoger nämner en otillfredsställdhet, men förklarar inte närmare.

Tid och rum: Ett antal pedagoger beskriver hur de delar upp barnen, för att de skall kunna leka ostört, att få tid och ro till lek.

Pedagogens roll: Många av pedagogerna talar om sin egen roll, och inser lekens värde i sin verksamhet. Leken präglar deras verksamhet och de uttrycker en vilja och kunskap om leken och dess fantastiska möjligheter.

Lekmaterial: Ett par pedagoger talar om vikten vid att ha bra lekmaterial, som skall vara fantasifullt, lockande och tillgängligt för barnen.

Jag brinner verkligen för det här med leken och tycker att det är ett väldigt roligt sätt att arbeta på när man sätter leken först.

Vi planerar att stödja leken lika mycket som nu i framtiden och försöker diskutera den och utveckla den så ofta vi kan.

Utifrån Lpfö 98 beskriver pedagogerna hur de arbetar och tänker kring lek. De talar om att leken är lustfylld och grunden för verksamheten. Man arbetar dagligen med lek i olika sammanhang, miljöer och grupper, både fri och styrd lek, med en närvarande och stödjande pedagog. Några pedagoger benämner att de observerar barnen och utgår utifrån deras tankar och intressen när de formar sin verksamhet. Sedan finns det pedagoger som talar om att leken kan vara ett sätt att nå utveckling och lärande. Ett par pedagoger nämner tid och utrymme som viktiga faktorer i barns lek, t.ex. att inte störa och avbryta leken i onödan.

Leken är förskolans metod för att få barnen att lära sig nya saker. När leken är lustfylld och utmanande för barnen är den det bästa redskapet vi har.

Skolan: Endast ett fåtal pedagoger skriver att de är tillfredsställda med hur de arbetar med lek i sin verksamhet, de motiverar dock inte närmare varför. En liten grupp pedagoger skriver att de är tillfredsställda *men* uttrycker olika anledningar till missnöje som de har kring sitt arbete med lek. En pedagog har svarat att den inte är tillfredsställd, men har inte svarat varför. Ett större antal pedagoger skriver att de inte är tillfredsställda.

Leken i centrum: Ett litet antal pedagoger är nöjda med hur de arbetar och tänker kring lek. Denna grupp beskriver leken som central i deras arbete, men inget utförligt om *hur* de konkret arbetar med den.

Tid och rum: Ett par pedagoger beskriver att de skulle vilja ha mer utrymme och mer varierande miljöer att leka i. Ytterligare ett par pedagoger skulle vilja ha mer tid till lek och mindre avbrott i leken.

Pedagogers önskan om mer lek: Många pedagoger har en vilja att se leken prioriteras mer och att den får en större roll i sin verksamhet. En pedagog vill delta mer i barns lek, och en annan pedagog vill ha in leken mer under skoltid för sexåringarna.

Kunskapsbrist: Två pedagoger uttrycker en önskan om mer kunskap i hur de kan använda leken i sin verksamhet och tydligare material med praktiska exempel. Ytterligare en pedagog önskar få in fler lekfulla moment.

Kan varken skriva ja eller nej där, därför att i skolan bryter man leken ofta vilket inte är så tillfredsställande för barnet. Där kan man bara bli bättre.

Utifrån Lpo 94 beskriver pedagogerna hur de arbetar och tänker kring lek. Många pedagoger håller med läroplanen och påpekar betydelsen av leken i skolan. Vissa berättar konkret hur de arbetar med leken t.ex. matte-lekar. Andra talar om en önskan om att få in leken mer i sin verksamhet men tid, utrymme och okunskap är faktorer som påverkar arbetet kring lek. Flera pedagoger talar om vikten av lek i de äldre åldrarna, som de tycker saknas.

Leken står för något lustfyllt och blir ett positivt inslag för barnen. Det blir ett sätt att nå eleverna.

När 6-åringar börjar i skolan är det viktigt att övergången från förskolan inte är för markant. Därför är det viktigt att barnen får leka mycket i början för att träda in mer och mer i ämneskunskap. Leken är viktig för det sociala i barnens värld.

5.1.4 Anser pedagogerna att det finns någon skillnad på lekens plats och betydelse mellan förskola och skola, och i så fall vilka skillnader?

Förskolan: Majoriteten av pedagogerna anser att leken har större plats och betydelse i förskolan än i skolan. Flera pedagoger talar om kravet för barnen att prestera "riktiga" kunskaper som t.ex. matte och svenska i skolan, och anser därför att de i förskolan har större möjlighet att satsa på leken. Några pedagoger nämner att förskolan har strävans mål medan skolan har uppnående mål och därmed krav från bl.a. föräldrar att prestera specifika resultat. Leken försvinner ju äldre barnen blir anser en del, och en pedagog talar om att förskolan har en historisk "lekkultur" med sig som inte skolan har.

Om detta stämmer så tycker jag det är oerhört tråkigt och en miss som lärarna gör när de inte tar tillvara leken.

Ja, och vi som arbetar i förskolan har att dela med oss av till skolan och håller på att bli ännu bättre på att dokumentera leken för att kunna visa på hur och varför den är så viktig.

Det blir så allvarligt när man börjar skolan. Barnen skall bli stora så fort.

Skolan: Övervägande delen av pedagogerna instämmer i att leken har större plats och betydelse i förskolan än i skolan. Dessa pedagoger talar om att leken tyvärr blir lidande i skolan och samtidigt som de instämmer i det tycker de att det är synd att det ser ut som det gör. Det finns dock några pedagoger som poängterar att leken har större plats i förskolan *men* har lika stor betydelse i skolan. Några fortsätter sitt resonemang och menar att leken borde ha större plats än vad den har och en pedagog tror sig känna att skolan börjar närma sig förskolans sätt att se och använda leken. En pedagog uttrycker en oro över att leken får mindre plats i skolan och värderas lägre.

Skolans värld utgår väldigt ofta från att kunskap är matte, läsa och skriva. Sociala färdigheter kommer i efterhand ofta.

Lärare har inte riktigt förstått förskolepedagogikens tankar kring inläring.

Leken har större plats i förskolan men har inte större betydelse.

5.2 Sammanfattning av resultatet

Utifrån vårt resultat kan vi se att pedagogerna i vår undersökning har en positiv syn på lek i både förskolan och skolan. De talar om leken som lustfylld och rolig. Samtliga pedagoger i både förskola och skola anser att barn lär, stimuleras och utvecklas genom lek. Pedagogerna i förskolan anser att barnen genom leken lär sig bl.a turtagning, socialt samspel och empati medan pedagogerna i skolan beskriver språk, fakta och kunskaper som delar i vad barn lär genom lek. Pedagogerna i både förskolan och skolan talar om att barnen bearbetar sina upplevelser och sin omvärld genom leken. Många pedagoger i både förskolan och skolan talar om sin egen roll i leken som handledare, inspirationskälla och förebild. Hälften av pedagogerna i både förskola och skola nämner även hur barnen kan inspirera och lära av varandra genom att härma och iaktta. Alla pedagoger anser att barnen lär sig hela tiden i leken.

Alla pedagoger i förskolan och skolan integrerar leken i sin verksamhet och förklarar hur de arbetar. En skillnad vi kan se i svaren, är att från skolan beskriver man mer om hur man integrerar leken i olika ämnen medan man i förskolan mer talar om leken som en naturlig del av deras verksamhet. Förskolans pedagoger är tillfredsställda över hur de tänker och arbetar kring lek, skolans pedagoger däremot uttrycker överlag ett missnöje, där orsakerna är flera. Några av de orsaker pedagogerna nämner är tidsbrist, ont om utrymme samt en avsaknad av kunskaper om hur de kan använda leken i sin verksamhet.

Alla pedagoger är medvetna om läroplanerna och stödjer sitt arbete gentemot den. Majoriteten av pedagogerna i förskolan anser att leken har större plats och betydelse i förskolan än i skolan. Detta påstående stödjer de med att kravet för barnet att prestera "riktiga" kunskaper och de uppnåendemål som finns i skolan. Övervägande del av pedagogerna i skolan håller även de med om att leken har större plats och betydelse i förskolan än i skolan, däremot uttrycker ett fåtal pedagoger att leken har större plats i förskolan, *men* är lika betydelsefull i skolan.

6. Diskussion

6.1 Metoddiskussion

Vi valde metoden enkäter för att vi ville ha så många svar som möjligt, som inte är möjligt i samma utsträckning när man gör intervjuer. Om vi hade valt intervjuer hade vi haft färre pedagogers svar att utgå ifrån, och mer tidskrävande material att bearbeta. Vi kan däremot tycka att det hade varit intressant att gå djupare in på vissa frågor. Intervjuer hade här varit att föredra eller allra helst en metodtriangulering, d.v.s. en kombination av olika undersökningsmetoder i samma undersökning (Stukát, 2005). Enligt vårt tycke är enkäter i vår undersökning det optimala med tanke på den tidsram och omfattning av material vi ville ha till vår undersökning.

Med enkäter är vi dock medvetna om att vi kan få en ytlig information (Stukát, 2005), (Johansson & Svedner, 2004). Då vi inte kan ställa några följdfrågor med enkäten måste vi tolka de svar vi har fått. Detta kan leda till vissa tolkningssvårigheter, samt att missförstånd mellan oss och pedagogens svar kan uppkomma. Detta är vi medvetna om, men är inget som vi kan styra över.

En del svar i några enkäter har varit svårtolkade och kortfattade. Stukát (2005) skriver att man med ostrukturerade frågor, s.k. öppna frågor sällan får så fylliga svar som man önskar. Trots detta påstående är det inget vi har upplevt, tvärtom har vi varit överlag mycket tillfredsställda med pedagogernas svar och sammanställningen av enkäterna har gått över förväntan.

Stukát (2005) menar att de som medverkar i en enkätundersökning bör ha vana att uttrycka sig skriftligt. En del pedagoger har uttryckt att de har haft svårt för att sätta ord på vad de menar och hur de tänker, samt att de har haft svårt att beskriva sitt arbete. Colnerud och Granström (2002) skriver om vårt språk, som är ett redskap för att kommunicera antaganden och överväganden. Språket ger oss möjlighet att ha diskussioner om vår verksamhet på ett distanserat och förklarart sätt. Då pedagogerna har uttryckt att enkäten har varit för svår, drar vi en slutsats där vi tror att deras språk i skrift har varit ett hinder för dem att uttrycka sig. Om vårt gemensamma språk inte är på samma nivå kan detta ha bidragit till en negativ effekt vid genomarbetningen med enkätsvaren.

Det är för svåra frågor att svara kortfattat på. Frågeställningarna är för omfattande. Det tar för lång tid och utrymme att svara och redogöra för tankarna kring lek i förskola respektive skola.

Enkätens utformning innebär väl ganska mycket arbete för er vid utvärdering/sammanställning kan jag tro.

Trots att flera pedagoger har uttryckt att enkäten varit svår att besvara, känner vi oss nöjda med dess utformning. Vi är såpass nöjda med enkäten att om vi skulle göra om undersökningen skulle vi behålla enkäten som den är. Möjligen hade vi använt oss av mer strukturerade frågor för att underlätta bearbetningen av materialet, men då hade vi tyvärr tappat många av de svar vi fått med de ostrukturerade frågorna.

I och med att vi har haft ostrukturerade frågor s.k. öppna frågor, har vi fått mycket arbete med att sammanställa pedagogernas svar från våra enkäter. För oss var det viktigt att få

pedagogernas egna tolkningar och svar på våra frågor rörande deras tankar om deras arbete. Därför tog vi ett beslut att använda oss utav ostrukturerade frågor i våra enkäter (Stukát, 2005).

Trots det stora bortfallet så fick vi in ca 40 % av våra enkäter, vilket innebar sammanlagt 40 enkäter. Detta tycker vi har gett oss ett mycket tillfredsställande material att utgå ifrån. Pedagogerna har överlag haft intressanta svar att ge, och det har för oss varit roligt att läsa och sammanställa dem.

6.2 Resultatdiskussion

I vår resultatdiskussion kommer vi att knyta ihop vår undersökning genom att diskutera problem, teori, metod och resultat (Stukát, 2005), tillsammans med våra egna tankar. Vi har även citerat pedagoger från vårt resultat för att belysa det aktuella området vi diskuterar. För tydlighetens skull har vi valt att sätta ut en markering innan citatet som visar från vilken verksamhet citatet kommer ifrån. F för förskolans pedagoger och S för skolans pedagoger, dessa citat är kursiva.

Vi har i vår resultatdiskussion diskuterat runt vårt syfte och våra frågeställningar, där vi har lyft fram vissa delar av vårt resultat som vi tycker har varit intressanta. Med vår bakgrund och de erfarenheter vi har med oss så är dessa urval knutna till vårt intresseområde. Eftersom vi inte kan gå ur vår sociala och kulturella situation, kan vi inte heller undvika att våra erfarenheter och kunskaper är perspektivbundna (Beronius i Löfdahl, 2004).

6.2.1 Pedagogers syn på lek

Vid en analys av resultaten ser vi att alla pedagoger både i förskolan och skolan har en positiv syn och ett gott förhållningssätt till leken, när de talar om vad begreppet lek innebär för dem. I leken anser pedagogerna att barnen lär, utvecklas och stimuleras. "Leken tillfredsställer viktiga behov och stimulerar alla sidor av barnets utveckling, den är ett viktigt redskap både för inläring och utveckling av identitet och självkänsla hos barnet" (Lillemyr, 1990, s.140). Då pedagogerna har en positiv syn och förhållningssätt till lek i förskolan och skolan, har det stor betydelse för hur de använder leken pedagogiskt. Det förhållningssätt till barn pedagogerna har, och den uppfattning om lek de har, berör viktiga delar av deras pedagogiska grundsyn (Lillemyr, 1990).

F: Ett roligt sätt att lära och utvecklas.

F: Lek är allt, lek är livet, lek är kreativitet, lärande och lust. Det är nödvändigt att få rika möjligheter till att leka och det böra ligga till grund för all verksamhet.

De uppfattningar pedagoger har kring samhälle, barndom och barns lek bidrar till skapandet av en viktig grund för deras mål, uppfostran och utveckling. Detta har betydelse för vilken plats de ger leken i sin verksamhet (Lillemyr, 1990).

Olofsson (1987) talar om den lustfyllda leken, där barnen kan pröva och utforska världen. Detta är något som de flesta pedagoger både i förskolan och skolan uttrycker i vår undersökning. Flera pedagoger tar även upp att leken är ett sätt att bearbeta sina upplevelser och ta in sin omvärld. Detta är i enlighet med Piaget som talar om att barn i leken utvecklar

sin förståelse för omvärlden, samt att den är viktig för att kunna möta och bearbeta alla de intryck, problem och motsättningar som barn stöter på under sin uppväxt (Jerlang, 2003).

F: *Viktigt "redskap" för barnen att lära sig och ta in verkligheten.*

F: *Något som är lustfyllt och engagerande. Kan också vara ett sätt att bearbeta händelser.*

Enligt den psykoanalytiska barnpsykologin är leken ett sätt för barnet att leva ut sina konflikter vilket ger en rädsla att den vuxne vid inblandning i leken skall störa det som sker och som kan vara av stort värde för barnet (Olofsson, 1987). Vi anser att man ska ha respekt för barn och deras lek, men vi tycker att det är lika viktigt att stimulera och delta i den som att observera och respektera barnen i deras lek. Vi vill påvisa den aktiva och medvetna pedagogen, där man kan gå in och stödja barnen i deras lek, men man bör vara försiktig med att störa den i onödan. Olofsson (1987) anser att det är lika viktigt att pedagogen ibland deltar, styr och formar i barnens lekar som att de ibland låter barnen leka ifred då de leker bra och koncentrerat. Den vuxne bör finnas till som trygghet och skydd.

F: *Genom att iaktta andra barn, ibland genom att en vuxen är med i leken och stimulerar barnen till ett samspel där alla får en roll.*

"Förskolan skall erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Den skall inspirera barnen att utforska omvärlden. I förskolan skall barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen" (Utbildningsdepartementet, 1998, s.9).

6.2.2 Lek och lärande

Alla pedagoger i både förskolan och skolan i vår undersökning anser att barn lär genom lek. Ofta när man talar om barns lek är det i samband med lärande. I leken har barn möjligheter att göra sina egna erfarenheter som på sikt leder till deras eget lärande (Pape, 2001). Många pedagoger talar bl.a. om fantasins vikt vid barns lärande och utveckling. De talar om fantasin som en viktig del i barns lek.

F: *De lär sig väldigt mycket genom leken! Utvecklar sin fantasi, bearbetar alla intryck från omvärlden, imitation/härmning av "vuxenvärlden", konflikthantering m.m.*

Vygotskij menar att ju mer en människa har varit med om desto mer möjlighet till fantasi har hon (Vygotskij, 1995).

Fantasins skapande aktivitet är direkt avhängig av rikedom och mångfalden i människans tidigare erfarenheter, eftersom dessa erfarenheter utgör det material som fantasikonstruktionerna byggs av. Ju rikare en människas erfarenhet är, desto mer material förfogar hennes fantasi över. Ett barns fantasi är fattigare än en vuxen människas, eftersom dess erfarenhet är mindre rika (Vygotskij, 1995, s.19).

Här vill vi lyfta pedagogens roll ytterligare genom att belysa dennes roll vid barns lek. I enlighet med Vygotskij's tankar om fantasi, anser vi att det är av stor vikt att lyfta fram oss pedagoger i barns lek. Med våra rika erfarenheter kan vi stimulera barns lek och fantasi genom att medverka och vara en aktiv pedagog.

F: De utvecklar sin fantasiförmåga. Om de får möjligheter av oss personal så utvecklar (uppfinner) de olika saker i leken, de blir kreativa.

Många pedagoger i förskolan och skolan talar just om sin egen roll i barns lek, som handledare, inspirationskälla, förebild och som kan stimulera barn i deras lek. Smilansky menar att barn behöver en aktiv och medveten vuxen som kan stimulera barnens lek och hjälpa till med material och teman samt hjälpa barnen hålla fast vid den röda tråden i leken (Olofsson, 1987).

F: Genom handledning och inspiration av vuxna förebilder samt praktiskt genomförande med andra barn.

6.2.3 Sociokulturellt perspektiv

Pramling Samuelsson, Sheridan och Williams²⁴ (2000) beskriver hur läroplanerna betonar att lärandet skall baseras såväl på samspelet mellan vuxna och barn som på att barn lär av varandra. I Lpo 94:s strävansmål som formulerats för elevernas kunskapsutveckling kan vi läsa att skolan skall sträva efter att varje elev lär sig genom att arbeta självständigt och tillsammans med andra. Förskolan och skolan är en naturlig mötesplats för barn med olika kunskaper, erfarenheter och intressen. Därför finns det möjlighet för barn att lära av varandra. Flera pedagoger i vår undersökning i förskolan och skolan tar upp att barn lär av varandra.

F: De lär sig av andra barn, hör och ser hur de gör och tänker. De lär sig även av vuxna.

F: Genom att ha en dialog med andra barn och vuxna, i leken kan barnen komma fram till olika lösningar på en situation.

Många pedagoger nämner att genom leken utvecklar barnen dialog, samspel, kommunikation och samarbete. De anser att genom att delta, iaktta och härma lär de av varandra. Dessa svar från pedagogerna kopplar vi till det sociokulturella perspektivet. Dyste (2003) talar om det sociokulturella perspektivet, hon menar att "kunskap konstrueras genom samarbete i en kontext. Således betraktas interaktion och samarbete som helt avgörande för lärande, inte bara som ett positivt element i läromiljö" (s.41).

"Lärandet skall baseras på såväl samspelet mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra. Barngruppen skall ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande" (Utbildningsdepartementet, 1998, s.10).

"Skolan skall sträva efter att varje elev lär sig att utforska, lära och arbeta både självständigt och tillsammans med andra" (Utbildningsdepartementet, 1994, s.11).

6.2.4 Lek och drama

Pedagogerna, främst i skolan, nämner drama som en metod de använder när de berättar om hur de integrerar leken i sin verksamhet. Denna form av lek är något vi vill uppmärksamma. Lindqvist²⁵ säger att det finns starka berörings punkter mellan lek, drama och teater (Björkman, 2003, s.27). Vi anser att det är betydelsefullt att man är medveten om att leken tar

²⁴ Doktorand vid institutionen för pedagogik och didaktik. Verksam vid Göteborgs Universitet.

²⁵ Docent i pedagogik. Arbetar som universitetslektor vid Karlstads universitet.

sig olika former i olika verksamheter. Vi tror att i skolans värld kan ordet lek uppfattas "barnsligt", något som endast små barn gör. Lindqvist menar att "synen på lek skiljer sig i förskola och skola. I förskolan är den statusfylld. I skolan ses leklust fortfarande ibland som ett tecken på omognad" (Björkman, 2003, s.27). Vi anser att det är viktigt som pedagog i skolan att kunna "omvandla" leken, att kunna anpassa den till den verksamhet man befinner sig i, med tanke på ålder och miljö. Lek i skolan kan bl.a. vara drama.

S: Lärande och utveckling pågår livet ut men ser olika ut i olika verksamheter. Alla lär sig på olika sätt.

S: Det är viktigt att se vad som är lek. Drama är lek!

"Skolan ansvarar för att varje elev kan utveckla och använda kunskaper och erfarenheter i så många uttrycksformer som möjligt som språk, bild, musik, drama och dans" (Utbildningsdepartementet, 1994, s.12).

Några pedagoger anser vi är medvetna om lekens omvandling när de talar om hur de integrerar leken i sin verksamhet. De nämner bl.a. storyline, tema, drama, musik och dans. Lindqvist menar att man borde sammanföra de estetiska ämnena med de teoretiska. Dessa två områden kan man sammanföra med leken (Björkman, 2003).

Vi tycker att förskolans läroplan uttrycker en rikare bild av leken och de estetiska formernas integrering för lärande och utveckling och vi vill därför lyfta fram den. "Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama" (Utbildningsdepartementet, 1998, s.13). Varför har inte detta innehåll i denna mening överförts till skolans läroplan?

6.2.5 Läroplanerna

I vår undersökning beskriver pedagogerna i förskolan och skolan om hur de tänker och arbetar med leken i sin verksamhet. Efter att ha studerat svaren tycker vi oss kunna se en medvetenhet hos pedagogerna angående deras förhållningssätt till läroplanens mål och riktlinjer angående leken. Däremot tycker vi oss kunna urskilja i deras svar att de tycker att leken har mindre utrymme i skolans verksamhet än vad den har i förskolan.

Vi tror att en av orsakerna kan bero på att läroplanerna i förskolan och skolan belyser leken på olika sätt. Bägge läroplanerna uttrycker att leken *har* betydelse men i olika hög grad och vinklar. För att konkret visa hur mycket större utrymme leken har i respektive läroplan så har vi räknat hur många gånger begreppet lek uppkommer i meningar som förekommer i Lpo 94 och Lpfö 98. I Lpfö 98 förekommer leken i tolv meningar, i Lpo 94 förekommer leken i två (!) meningar. Då leken inte har det utrymmet i Lpo 94 i samma utsträckning som i Lpfö 98, tror vi att det kan resultera i hur mycket plats pedagogerna ger leken i sina respektive verksamheter. Läroplanen är pedagogernas styrdokument, och innehåller hur pedagogerna skall förhålla sig till barn och lärande. Då leken inte har stor plats i skolans läroplan kan vi kanske inte heller kräva att pedagogerna skall ge leken stor plats i sin verksamhet?

Trots att leken i läroplanerna finns med i så olika omfattningen, har pedagoger i både förskola och skola ändå uttryckt lekens betydelse för deras verksamhet. Flera pedagoger instämmer i att leken har större plats och betydelse i förskolan än i skolan. Men en intressant upptäckt vi

gjorde var att några pedagoger beskriver att de anser att leken har större plats i förskolan *men* är lika betydelsefull i skolan. Detta tycker vi tyder på medvetna pedagoger, och som dessutom uttrycker en önskan om att leken borde få större plats än vad den har idag.

F: Jag tror att leken har mycket större plats i förskolan men inte större betydelse. Och borde få vara en mycket större del i skolan. Barn skulle få leka mer och längre upp i åldrarna!

S: Visst är det så att leken har större plats i förskolan. Den är dock lika viktig i skolan och borde få större plats.

6.2.6 Två olika institutioner

När pedagogerna talar om vad barn lär genom lek kan vi se en skillnad i svaren. Förskolan talar mer om det socialiserande i leken, medan en del av skolans pedagoger nämner leken som ett sätt att lära i ämnessammanhang. Lillemyr (1990) menar att leken har en viktig roll i barnkulturen och för den socialisationsprocess som barnet genomgår. Leken har även betydelse för att utveckla och stärka barnets jaguppfattning och identitet, barnet lär känna sig själv genom leken och utvecklar en tillit och respekt för sig själv.

F: Barnen lär genom turtagning, hänsyn, tålmod, hur man hanterar en konflikt - social kompetens.

Lindqvist (1996) kallar förskolans läroplan för spontan, där ämnena är integrerade och barnets sociala utveckling är en viktig del. Skolan däremot har en mer formell ämnesplan där det intellektuella är i fokus.

S: Fakta kan läras in via lek, vi tränar matte i olika lekar.

En anledning till att svaren ser ut som de gör tror vi kan bero på att förskolan står för en helhetssyn på barn som skall ge en allsidig utveckling, spontanitet och lek, på emotionell och social utveckling. Skolan däremot handlar om inläring av kunskaper, undervisning och bundenheten till en kursplan. Skolan ägnar sig övervägande åt den intellektuella utvecklingen och arbetet utgår ifrån vad barnen ska lära sig (Pramling Samuelsson & Mauritzon, 1997).

F: Jag tror att fokuseringen på det "riktiga" lärandet blir så stort. Man ska ju lära sig läsa, skriva osv. i skolan. Man glömmer bort lite hur mycket barn egentligen lär genom lek.

S: Förskolan har lättare att baka in leken i sin verksamhet och skolan är så styrd av att barnen ska lära sig ämnen.

Pedagoger i vår undersökning i skolan uttrycker en önskan om att kunna använda leken mer i sin verksamhet. Tyvärr uttrycker många en otillfredsställelse kring sitt arbete kring lek där tid, rum och kunskap är förklaringar till deras otillräcklighet. Vi tror oss se flera anledningar till orsakerna om lekens frånvaro i skolan. En av anledningarna kan vara att skolans läroplan har mål att uppnå, där man uttrycker vad eleverna minst skall ha uppnått när de lämnar skolan (Lärarens handbok, 2002). Vi tror att många pedagoger inte vet hur de skall använda leken som metod för att uppfylla målen i skolan, detta kan resultera i att leken inte används i pedagogiskt syfte i den dagliga verksamheten.

F: I skolan är man mer fokuserad på alla mål som ska uppnås, man har nog svårt att ta

leken betydelse på allvar. Det är mer att sitta för sig själva som gäller.

En annan anledning tror vi kan vara att skolan måste anpassa sig till vad samtiden och samhället vill, och rätta sig efter kunskapsstoffet där, samt att läroplanen, med innehåll, bestäms av vuxna (SOU 1994:45). Tullgren talar om att utbildningen skapar pedagoger som kan förverkliga läroplanen som "beställer" ett barn (Claesdotter, 2003). Samhällets krav på vad pedagogerna ska åstadkomma är till stor del ämnesinriktat. Återigen tror vi att leken kan komma i skymundan då den inte ses i mångas "ögon" som betydelsefull i lärandet.

S: Skolan är mer styrd av att hinna med kursplaner, tyvärr blir leken lidande framförallt i högre årskurser.

Förskolan däremot har en strävan efter fria och självständiga människor och tron på en naturlig utveckling (SOU 1994:45). Vi ser förskolan som en friare verksamhet där leken finns som en naturlig del. Förskolan arbetar med mål att sträva mot, som innebär en *önskan* om kvalitetetsutveckling. Här kan man se skillnaden mot skolan, som i sin läroplan har mål som de *skall* uppnå (Lärarens handbok, 2002).

F: Skolan har uppfyllnadsmål (tror jag det heter). Vi på förskolan har strävansmål, barn får då mer frihet att lära sig i sin egen takt.

6.2.7 Pedagogisk verksamhet – ständigt i utveckling

Förskolans pedagoger i vår undersökning har beskrivit att de är tillfredsställda med hur de tänker och arbetar kring lek i sin verksamhet.

F: Leken utgör den största delen av verksamheten. Antingen leker barnen själva eller så är den vuxenstyrd. De små barnen lär sig så otroligt mycket genom leken, så den måste finnas.

En fundering som dök upp hos oss efter att ha studerat förskolepedagogernas svar var om det inte finns något mer att uppnå eller utveckla? Är pedagogerna i förskolan klara kring sitt arbete och tänk kring lek, kan de inte utveckla sin verksamhet ytterligare? Blir man någonsin färdig, kan man någonsin nå sina mål? Kernell (2002) menar att vi i vårt pedagogiska arbete aldrig blir "färdiga". Det finns alltid mer att göra, och fler utmaningar att formulera.

Det är svårt att föreställa sig en lärare säga till en förälder: "Jo, Damita är klar nu. Hon kan allt och är precis så harmonisk som man kan bli!" Hur väl vi än lyckats så säger vi inte så (Kernell, 2002).

Vi tycker det är bra att pedagogerna har visat en sådan tillfredsställelse kring lek och att de trivs i sin verksamhet. Vi anser dock att man inte alltid ska nöja sig där man befinner sig utan vara öppen för att man kan fortsätta utvecklas i sitt pedagogiska arbete. En pedagog i förskolan har nämnt en liknande tanke som vår.

F: Leken är oerhört viktig för barns lärande. Men leken går inte av sig själv, vi pedagoger måste se på oss själva och vår verksamhet. Viktigt med reflektion för att "gå vidare".

Skolans pedagoger däremot uttryckte över lag en otillfredsställelse kring leken i sin verksamhet. Många pedagoger uttrycker en *önskan* om att få använda leken mer i sin verksamhet, men skolans miljö; tid, rum, material och kunskap är hinder för deras tillfredsställelse. Pramling Samuelsson & Mauritzon (1997) menar att man antagligen kan

skapa utrymme för att barns lek ska kunna utvecklas i skolan. Men det handlar både om utrymme och material och pedagogernas attityd till lek och lärande. Skolan har kanske något att lära av förskolan i fråga om tid och utrymme då det där finns en annan tradition. I förskolan är det matrutiner eller frågan om man skall vara inne eller ute som delar in dagen medan det i skolan är lektioner och raster som styr dagen. Barn behöver dock tid för att gå in i något och bli engagerade. Tidsfaktorn och utrymme för olika aktiviteter är av avgörande betydelse här.

S: Jag skulle vilja ha mer tid att engagera mig, nu är det alldeles för stora grupper så det handlar mest om "brandsläckning" hela tiden.

S: Jag önskar jag hade mer kunskap och rumsligt tillräckligt med utrymme för att använda leken som en lärande väg genom att låta barnen undersöka, experimentera o.s.v. i större utsträckning än idag!

Lindqvist talar om att den fysiska miljön i skolan är ett hinder för lek (Björkman, 2003).

Vi är väl medvetna om de orsaker som kan ligga till hinder för att använda och utveckla leken i skolan. Men vad gör pedagogerna i skolan för att förbättra sin verksamhet? De talar om leken som mycket betydelsefull, men å andra sidan talar de om alla hinder som står i vägen för att använda leken i sin verksamhet. För att komma förbi alla dessa negativa orsaker, undrar vi hur pedagogerna skulle vilja utveckla sin verksamhet mot en mer tillfredsställande sådan? Vad kan pedagogerna i skolan göra för en förbättra sin situation gällande leken?

Vi anser att det är av stor betydelse att pedagoger kan framhäva och argumentera för lekens betydelse för föräldrar, medarbetare o.s.v. I enlighet med Lillemyr (1990) tycker vi att det är viktigt att ha ett bra förhållningssätt till leken. Detta har en stor betydelse för hur pedagogerna använder sig utav leken i sin pedagogiska verksamhet.

6.2.8 Vision

Det måste till en förändring om man vill uppnå en långsiktig utveckling av förskolans och skolans pedagogiska arbete, detta skulle ske genom en gemensam syn på barnet, lärandet och kunskapen. För detta krävs en gemensam mötesplats där förskolan och skolan har en liknande syn på det lärande barnet, pedagogens roll och på det pedagogiska arbetet (SOU, 1994: 45). Comenius (1592-1670) ansåg att leken kunde vara en förebild för skolan, och att barn lätt kunde lära genom den, samtidigt och framförallt ha glädje av den. Han menar att oavsett ålder har alla behov av lek. "Vi slutar inte leka för att vi blir gamla, men vi blir gamla för att vi slutar leka." (Karl Groos i Nielsen, 1990, s.9). Lindqvist (1996) skriver om hur förskolan och skolans traditioner kan mötas genom leken.

S: Visst har leken större plats i förskolan. Så har det alltid varit. Jag tror och tycker däremot att skolan börjar närma sig förskolans sätt att se på leken - att använda den mer.

Lillemyr (2002) talar om hur man kan använda leken som näring i undervisningen i skolan. Leken kan ge idéer till planering av undervisning och tvärtom. Barnens aktiviteter på rasten kan ge inspiration till undervisningen.

Det är en pedagogisk utmaning att ta in en del av den inre motivation som barnen visar i leken i undervisningens organiserade lärande, väl medvetna om att det då inte är lek. På så vis kan man uppnå att växlingarna mellan experimenterandet i lärande och i lek kompletterar varandra

och tillsammans utvecklar barnens kunskaper, färdigheter och kreativa förmågor (Lillemyr, 2002, s.35).

F: Mycket i förskolans vardag kretsar kring lek, och det ska det också göra. I skolan får leken tyvärr ofta för lite plats. Mer inslag av lek under skoldagen kan kanske bevara "lusten att lära" hos eleverna.

I utredningen från utbildningsdepartementet "Grunden för livslångt lärande" (SOU 1994:45) står det följande om framtidens skola:

Framtidens skola är en "skola", som startar vid ett års ålder och där barnet leker sig fram och växer med uppgiften, är stolt över sig själv och över vad det kan klara av. En "skola" utan stadier, utan konstlade gränser, utan revir och där lärandet sker alltmer systematiserat utifrån varje barns förutsättningar. En skola som har sin grund i insikten om lekens stora betydelse för barns lärande.

I enlighet med Lindqvist (1996) anser vi att förskolans och skolans traditioner kan mötas genom leken. I vårt kommande yrke ser vi detta som en vision att sträva efter; en skola, där pedagoger har en gemensam strävan om ett samarbete mellan institutionerna där leken är central. Eftersom vi sträcker oss från förskola till skola såg vi detta som en intressant aspekt i vårt arbete. Med andra ord, en gemensam plattform där förskola och skola kan mötas och där pedagoger har liknande synsätt på barn och lekens betydelse vid lärande och utveckling. I skolans uppdrag kan vi läsa: "ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem kan berika elevernas utveckling och lärande" (Utbildningsdepartementet, 1994, s.8). "Läraren skall:

- utveckla samarbetet mellan förskoleklass, skola och fritidshem,
- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och i gymnasieskola" (Utbildningsdepartementet, 1994, s.16).

6.3 Sammanfattande diskussion

Vår uppfattning stämmer bra överens med hur pedagogerna i vår undersökning har uttryckt sin syn på lek och lärande, den är positiv. Med vår undersökning tycker vi oss kunna se en skillnad mellan svaren hos pedagogerna i förskolan och skolan. Skillnaden vi ser är att leken har mindre plats i skolan än i förskolan, något som vi hade en föräning om innan vi startade vår undersökning. Däremot uttrycker några pedagoger att den har lika stor betydelse i skolan. Detta var något vi själva inte tänkt på innan, det var en positiv upptäckt. Efter att ha studerat våra resultatsvar från pedagogerna tycker vi oss kunna se flera orsaker till lekens "frånvaro" i skolan. Vi tror att det bl.a. kan bero på att leken har mindre omfång i Lpo 94 än i Lpfö 98. I förskolans verksamhet är leken det centrala som hela verksamheten bygger medan skolans tradition handlar mer om det intellektuella lärandet. Förskolans läroplan har mål att sträva mot, skolan däremot har mål att uppnå och måste därmed anpassa sig till vad samhället vill utveckla barnet till. I skolan finns mindre tid och rum för lek och mindre kunskap om lek. Genom hela vårt arbete vill vi betona en medveten pedagog som vill och kan använda sig utav leken i sin verksamhet. Med en aktiv och medverkande pedagog anser vi att man kan och borde ge leken den bekräftelse och utrymme som den är värd lika mycket i förskolan som i skolan. Vi avslutar med att återigen referera Rosseau, när han talar om leken och dess betydelse för barnet; det vore dumdrigt att hitta på ett nytt inlärningsätt för att ersätta det barnet redan har - leken (Hägglund, 1989).

7. Fortsatt forskning

En vidare forskning kring vårt ämne som vi skulle tycka var intressant skulle vara att göra barnintervjuer, för att ta reda på barnens tankar om lek. Dessutom göra observationer och djupgående intervjuer på verksamma pedagoger för att se hur de använder leken i sin verksamhet. Ett annat intressant område vore att ta reda på lekens plats i de högre åldrarna.

8. Referenser

- Björkvold, J.R. (2004). *Den musiska människan. Barnet, sången och lekfullheten genom livets faser*. (1:5 uppl.). Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB.
- Bunkholdt, V. (1994). *Från födsel till pubertet*. Lund: Studentlitteratur.
- Colnerud, G. & Granström, K. (2002). *Respekt för läraryrket. Om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Doverborg, E., Pramling, I. & Qvarsell, B. (1990). *Inläring och utveckling. Barnet, förskolan och skolan*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Dysthe, O. (Red.). (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekholm, M. & Fransson, A. (2002). *Praktisk intervjuteknik*. (4:e omarbetade uppl.). Göteborg: Elanders digitaltryck AB.
- Hangaard Rasmussen, T. (1993). *Den vilda leken*. Lund: Studentlitteratur.
- Hägglund, K. (1989). *Lekteorier*. Arlov: Esselte Studium.
- Hägglund, K. & Fredin, K. (2001). *Dramabok*. (2:a uppl.) Stockholm: Liber.
- Jerlang, E. (Red.). (2003). *Utvecklingspsykologiska teorier*. (3:e uppl.) Angered: Elanders Graphic Systems AB.
- Johansson, B. & Svedner, P.O. (2004). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språkligutformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Kernell, L.Å. (2002). *Att finna balanser*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, G. (1996). *Lekens möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, G. (2002). *Lek i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O.F. (1990). *Lek på allvar. Teorier om lek under förskoleåren*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O.F. (2002). *Lek - Upplevelse - Lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Läraryrket. (2002). *Lärares handbok*. Solna: Läraryrket.
- Löfdahl, A. (2004). *Förskolebarns gemensamma lekar - mening och innehåll*. Lund: Studentlitteratur.
- Moyles, J.R. (1995). *Släpp in leken i skolan*. Stockholm: Runa Förlag.
- Nationalencyklopedin*. (1993). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.

- Nielsen, H. C. (1990). *Öva – Leka – Lära. Motorisk träning för alla*. Örebro: Motorika AB.
- Olofsson Knutsdotter, B. (1987). *Lek för livet. En litteraturgenomgång av forskning om förskolebarns lek*. (8:e upplagan) Stockholm: HLS Förlag.
- Pape, K. (2001). *Social kompetens i förskolan - att bygga broar mellan teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, I. & Mauritzon, U. (1997). *Att lära som sexåring. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, U. (1999). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.
- SOU 1994:45. *Grunden för livslångt lärande. En barnmogen skola*. Utredningen om förlängd skolgång. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Stukát, S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Tullgren, C. (2003). *Den välreglerade friheten. Att konstruera det lekande barnet*. (Malmö studies in educational sciences No.10). Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen.
- Utbildningsdepartementet (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Lpo 94 - anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan. Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.
- Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. (1:a uppl. 4:e tryckningen). Göteborg: Daidalos AB.
- Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Barns samlärande - en forskningsöversikt*. Kalmar: Lenanders AB.

8.1 Tidskriftsartiklar

- Björkman, K. (2003). Lek - i skolan inspirerar och motiverar. *Förskolan*, 7, 26-28.
- Björkman, K. (2003). Låt leken ta plats. *Förskolan*, 7, 20-25.
- Björkman, K. (2005). Lek och lärande förr och nu. *Förskolan*, 9, 26-27.
- Claesdotter, A. (2003). Vuxna styr barnen mot rätt normer. *Förskolan*, 7, 35-37.
- Lumholdt, H. (2003). Hon gav förskolan leklust. *Förskolan*, 7, 46-48.

9. Bilaga - Enkät till pedagoger

Hej, vi är två studenter som till sommaren avslutar vår lärarutbildning på Göteborgs Universitet. Vi har inriktning mot förskolan och skolans tidigare åldrar.

Inom vår utbildning har vi gång på gång fått erfara hur leken är en given tillgång i pedagogiska sammanhang. När vi nu skriver vårt examensarbete såg vi en möjlighet att ta reda på hur du som arbetar i förskola/skola använder dig utav leken i pedagogiskt syfte, samt lite hur du tänker kring lek och vilka erfarenheter du har.

För att få så stort omfång av vår undersökning som möjligt, vore vi därför mycket tacksamma för din medverkan. Resultatet kommer att vara en del i vårt examensarbete, efter att ha hanterats och sammanställts. Vårt slutgiltiga arbete kommer att bli en offentlig handling. Skolan du arbetar på och din medverkan kommer att vara konfidentiell.

Vi önskar att du ser denna enkät som en stunds möjlighet till reflektion av ditt pedagogiska arbete. Skriv gärna konkreta exempel under svarsalternativen, så gott det går. Du ska svara utifrån dina erfarenheter.

Bakgrund (ringa in):

Yrkesbeskrivning: Lärare Fritidspedagog Förskollärare Annat: _____

Ålder på barn: 1-5 år F-2:a Annat: _____

1. Vad är lek för dig?

2. Anser du att barn lär genom lek? (Ringa in ditt svarsalternativ)

JA NEJ

Om ja;
Vad lär sig barnen _____

Hur lär sig barnen _____

När lär sig barnen _____

Om nej; varför _____

3. Integrerar du leken i din pedagogiska verksamhet? (Ringa in ditt svarsalternativ)

JA NEJ

Om ja; berätta gärna hur, om inte; beskriv varför:

4. Är du tillfredställd över hur du arbetar och tänker kring lek? (Ringa in ditt svarsalternativ)

JA NEJ

Om ja; berätta om ditt arbete, om nej; utveckla hur du skulle vilja göra istället.

Om du arbetar på skola:

Hämtat från Lpo 94; 1. Skolans värdegrund och uppdrag:

”Särskilt under de tidigare skolåren har leken stor betydelse för att eleverna skall tillägna sig kunskaper.”

Hur tänker/arbetar du kring detta, utveckla

Om du arbetar på förskola:

Hämtat från Lpfö 98; 2. Förskolans värdegrund och uppdrag:

”Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande skall prägla verksamheten i förskolan.

5. Hur tänker/arbetar du kring detta, utveckla _____

6. Hur ställer du dig till detta påstående; leken i förskolan har större plats samt större betydelse än vad den har i skolan.

Är detta något som du instämmer i, dela med dig av dina tankar/erfarenheter _____

Är detta något du *inte* instämmer i, dela med dig av dina tankar/erfarenheter _____

Övriga kommentarer (Ex. tillägg ifrån dig, eller synpunkter på vår enkät)

Vid frågor kontakta: Annika Hansson 0300-21259 Josefine Hellke 031-402856

Du kan när som helst avböja att medverka utan några konsekvenser. Kodnumret under är för att kunna hantera alla enkäter vi får in.

Vi är mycket tacksamma för din medverkan.

MVH Annika och Josefine

Senaste inlämningsdag _____